

41762

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

MALTEPE'NİN TARİHİ DOKUSU

(Sanat Tarihi Yüksek Lisans Tezi)

41762

Rezan ÇELEBİ
9641

Yöneten: Prof Dr. Ara ALTUN

Barınmaya Girebilir.
22.09.1995

İstanbul, 1995

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

I. GİRİŞ1- 9

A- Çalışma Yöntemi1

B- Maltepe İlçe'sinin Coğrafi Konumu2

C- Maltepe İlçe'sinin Tarihi 4

II. MALTEPE'NİN TARİHİ DOKUSUNU OLUŞTURAN MİMARİ ESERLER ...10 - 37

A- Maltepe'nin Bizans Dönemi Eserleri10 -17

1- Bryas Sarayı 10

2- Başibüyük Kalıntıları14

3- Süreyyapaşa Göğüs Hastalıkları Merkezi
Bahçesi'ndeki Kilise Kalıntıları 15

B- Maltepe'de Osmanlı Dönemi Eserleri17 - 37

1- Daver Baba Tekkesi17

2- Feyzullah Efendi Külliyesi21 -27

a- Cami22

b- Çeşme23

c- Hamam 25

3- Beşçeşmeler 27

4- Sivriçeşme 28

5- İstasyon Binası 29

6- Süreyya Paşa'nın İmar Faaliyetleri 31-37

a- Başibüyük Camii ve Okulu 32

b- Süreyya Paşa Çeşmesi35

c- Süreyya Paşa'nın Diğer İmar Faaliyetleri36

7- Sivil Mimari Örnekleri38- 40

a- Süreyya Paşa Köşkü 38

b- Yalı Mahallesi 40

C- Ek

Günümüzde Maltepe İlçesi'nin sınırları dışında kalan fakat Maltepe'nin
tarihi dokusunun belirlenmesinde önemi olan eserler41-49

III. SONUÇ	50
IV. BİBLİYOGRAFYA	51 - 56
V. ÇİZİM VE RESİM LİSTESİ	57 -59
A- Çizim Listesi	57
B- Resim Listesi	58-59

ÖNSÖZ

Maltepe'nin Tarihi Dokusu ile ilgili çalışma yapmakla Maltepe'ye olan vefa borcumu ödediğime inanıyorum.

Beni yönlendiren Prof. Dr. Ara Altun'a, katkılarından dolayı Yrd. Doç. M. İhsan Tunay'a teşekkür ederim. Ayrıca Fransızca çevirileri yapan Elmon Hançer'e, sabırlarından ve hoşgörülerinden dolayı aileme teşekkür ederim.

İstanbul, Temmuz 1995

Rezan Çelebi

I. GİRİŞ

A - Çalışma Yöntemi

1960'lı yıllara kadar bir sahil yerleşimi olan Maltepe , 1960'lı yıllardan sonra yaşanan yoğun gecekondulaşma ve nüfus artışı ile İstanbul'un Anadolu Yakasındaki en kalabalık yerleşim bölgelerinden biri haline gelmiş. 27 Mayıs 1992 tarihinde de İlçe statüsüne geçmiştir.

Maltepe'nin İlçe statüsüne geçmesinden önce ve sonraya ait mevcut tarihi dokunun korunmasına dair esaslı bir plan geliştirilmemiş, yerel yönetimler ve yerel yayın organları tekrardan öteye gidemeyen kitaplar ve broşürler basmakla yetinmişlerdir. Günümüze gelebilen birkaç eser de ya konumunun gelir getirici olmamasından ya özel mülkiyete ait olmasındandır.

Çalışmalar sırasında referans olarak başvurulabilecek, İlçe sınırları dahilindeki bazı yapılara ait bir kaç makale dışında fazla bir kaynak olmamasına rağmen, bibliyografya oluşturulması sırasında her ne sebeble olursa olsun Maltepe'den bahseden tüm yayınlar incelenmiş ve ilerideki çalışmalara yardımcı olabilecekler alınmıştır.

İlçenin tarihi dokusunu oluşturan, son zamanlarda koruma altına alınmış özellikle Osmanlı Dönemi'ne tarihlenen yapıların rölemleri yapılarak, planı mevcut olan yapıların üzerinde varsa değişiklikleri işaretlenip mevcut durumu belirlenmeye çalışılmıştır. Özellikle kamu binaları ile sınırlı tutulan çalışmada, sivil mimari örneklerini hiç olmazsa bir vaziyet planı ile tesbit edebilmek için bu binaların en yoğun olduğu ve koruma altına alınmış Yalı Mahallesi'nin imar durumunu gösteren harita üzerinde sivil mimari örnekleri ve Mahalle dahilindeki diğer tarihi nitelikli kamu binaları işaretlenmiştir. Ayrıca Maltepe sahilinin doldurulmasından önceki sınırlarını gösteren bir harita üzerinde de çalışmaya konu teşkil eden yapılar genel olarak işaretlenmiştir.

Bu çalışma, Maltepe İlçe'sinin günümüzdeki sınırları içinde yapılmış olmakla birlikte "Katalog" bölümünde C-Ek altbaşlığında yakın çevresindeki ilgili konular özet olarak ele alınarak bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır.

Konunun yazımı sırasında her yapı dönemi içinde anlatılmış ve değerlendirilmiştir. Bu nedenle ; yöntem açısından genellikle aranan ayrı bir "Değerlendirme" başlığı, tekrardan kaçınmak için çalışmada yer almamıştır.

Kullanılan kaynaklar ve açıklama notları Ara Altun'un, Dipnotu ve Bibliyografya Esasları adlı kitabına uygun olarak, çizimler ise yine Ara Altun'un Sanat Tarihinde Mimari Çizimler İçin Küçük Rehber I adlı kitabına uygun olarak verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca okuyucuya kolaylık olması amacıyla hiçbir kısaltmaya yer verilmemiştir.

Maltepe'nin tarihi dokusunu ele alan bu çalışma, eksikleri olsa da bundan sonra yapılacak araştırmalara bir basamak teşkil edecektir.

B - Maltepe İlçesi'nin Coğrafi Konumu

Maltepe ilçesi Kocaeli Yarımadası'nın güneybatısında yer alır. İlçe kuzeybatısında Kadıköy, kuzeyinde Ümraniye, doğu ve güneyinde Kartal ilçeleri, batıda ise Marmara Denizi ile çevrilidir. Bu sınırlar içinde İlçe'nin yüzölçümü yaklaşık 52 km² dir.

Maltepe İlçesi güneyi denize doğru hafif eğimli düzlük, kuzeyi engebeli ve dağlıktır. İlçenin kuzeyindeki kıyıdan başlayarak bir yay çizen sırtlar yavaş yavaş yükselerek Kayışdağı, Alemdağı, Aydos Dağı grubu ile birleşir. Tepeler arasında yer yer geniş düzlükler mevcuttur.

İlçenin kuzeyindeki sırtların en yüksek noktası Karabaş Tepesi (Kırbaş Tepesi) 406 m, Başbüyük Bayırı 310 m, Başbüyük Dağı'ndaki Tekke Bayırı Tepesi de 288 m'dir. Kıyıda münferit olarak yükselen Dragos Tepesi ise 95 m, Küçük Dragos Tepesi (Adatepe) 40 m yüksekliktedir. İlçenin batısında kalan kıyıya dik, iki uzun sırttan İdealtepe'nin gerisi ve Altıntepe'de 70'er metre yüksekliktedirler.

Maltepe İlçesi'nde mevcut akarsuları, ilçenin kuzeyindeki sırtlardan, Başbüyük Dağı çevresinden ve Kayışdağı eteklerinden doğmaktadırlar.

Maltepe'nin kuzeyindeki sırtlardan inen Bülbül Deresi Tugay Yolu'ndan Dragos Deresi'ne kavuşur. Bu dere yer yer Kartal İlçesi ile de doğal sınır oluşturarak, Dragos Tepesi yanından denize kavuşurken, Küçükalya Deresi ise eski Süreyya Plajı'nın bulunduğu yerde denize karışır. Maltepe'nin kuzeyindeki suların toplanması ile oluşan Narlı Dere ile Çobanlar Deresi'nin birleşiminden meydana gelen Büyükyalı Deresi de eski Damla Plajı'nın bulunduğu yerden denize dökülür.

Kayışdağı eteklerinden doğan Bostancı Deresi (Çamaşırcı Deresi) Maltepe ile Kadıköy ilçeleri arasında doğal sınır çizerek denize dökülür.

Maltepe İlçesi'nin Marmara Denizi'nde 10 km kadar kıyısı bulunmaktadır. Cevizli ile Maltepe arasında yer alan Dragos Burnu önemli bir çıkıntı oluşturur.

Kıyılar tepelerin denize yakın olduğu kesimlerde yüksek kıyı, tepelerin içeride bulunduğu kesimlerde ve dere ağızlarında alçak kıyı biçimindedir. Bu kıyılarda oluşmuş plajlar, sahilin yol yapımı amacı ile doldurulması sonucu yok olmuştur. (çizim 1)

İlçe'de Akdeniz iklimi özellikleri görülürken doğal bitki örtüsü olan ormanlar yapılaşma sonucu sadece Başbüyük ve Büyükbakkalköy Mahalleleri çevrelerinde kalmıştır. Diğer bölümler ise makiler ve otsu bitkilerle kaplıdır¹.

¹- Ajun Kurter, "Bostancı- Maltepe Arası Morfolojisi", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, C. 4, sayı 8, İstanbul 1957, s. 48-58

-Rıfat Gökçen, *Maltepe*, İstanbul 1994, s. 5-8

Köyü olmayan Maltepe İlçe'si 19 mahalleden oluşmaktadır. Bu mahalleler Altayçeşme, Altınevler, Bağlarbaşı, Başbüyük, Büyükbakkalköy, Cevizli, Esenkent, Ferhatpaşa, Feyzullah, Fındıklı, Gime, Gülsu, Gülsuyu, İdealtepe, Küçükyalı, Yalı ve Zümrütevler'dir.

C- Maltepe İlçesi'nin Tarihi

Maltepe İlçesi'nin çevresinde prehistorik dönemlere ait buluntular olmasına² ve Maltepe civarında çakmak taşından aletlerin mağara ve tümüslerin bulunduklarına dair bilgiler olmasına rağmen bu güne kadar³ ilçenin tarihini bu derece geriye götürebilecek herhangi bir buluntuya rastlanılmamıştır.

Kaynaklara göre en erken tarihli buluntu MS I. yüzyıla tarihlenen bir mezar taşıdır⁴.Yine lıkçağ'a tarihlenen bir başka buluntu ise kaynaklardan öğrendiğimiz Maltepe'de Küçükalyalı Mahallesi sınırları içinde olabileceği muhtemel olan Satyr Tapınağı'dır⁵. Hatta bu mevkii de bir de liman bulunmaktaymış.VIII. yüzyılın başlarında Emevi Halifelerinden⁶, II. Yezid'in (720-24) donanması buraya sığınmıştır⁷.

Bizans Dönemi'nde Boğaziçi'nin aksine rağbet gören Anadolu yakası varoşlarından olan Maltepe'de IX. yüzyılda (829-842) yine Küçükalyalı'da Bryas Sarayı⁸ ve bu saraydan yarım asır sonra (873-74) Hagios Michael 'e ithaf edilen Satyros Manastırı'nın da⁹ varlıkları bilinmektedir.

² - R.Janin, *Échos d'Orient* 130, 1923, s. 196

- Nezihi Fıratlı, "Müzedden ve İstanbul'dan Haberler", *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, No: 8, İstanbul 1958, s. 30-31

³ - Celal Esad Arseven, *Eski İstanbul*, (haz. Dilek Yelkenci), İstanbul 1989, s. 29

⁴ - Gustave Mendel, *Catalogue Des Sculptures*, İstanbul 1914, C. II, s. 160

- Gustave Mendel, *Catalogue Des Sculptures*, İstanbul 1914, C. III, s. 146

⁵ - Semavi Eyice, "İstanbul'da Abbasi Saraylarının Benzeri Olarak Yapılan Bir Bizans Sarayı Bryas Sarayı", *T.T.K. Belleten*, C. XXIII, sayı 89, Ankara 1959, s. 92

- R. Janin, "La Banlieue Asiatique de Constantinople", *Échos d'Orient* 22, Paris 1975, s. 42-43

- Gülgün (Kalkınöğlu) Koroğlu, *Bizans Sanatında İkonaklazma Dönemi*, (Mimar Sinan Üniversite Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul 1994, s. 120-121

⁶ - C. E. Bosworth, *İslam Devletleri Tarihi*, İstanbul 1980, s. 3-5

⁷ - R. Janin, "La Banlieue Asiatique de Constantinople", *Échos d'Orient* 22, Paris 1975, s. 42-43

- Celalettin Germiyanöğlu, "Ortaçağda İstanbul'un Anadolu Kıyısı; Maltepe- Orhantepe (Bryas)", *Akşam*, No. 11322, İstanbul, 19 Nisan 1950, s. 7

⁸ - Bakınız sayfa 9

⁹ - R. Janin, "La Banlieue Asiatique de Constantinople", *Échos d'Orient* 22, Paris 1975, s. 42-43

- Semavi Eyice, "İstanbul'da Abbasi Saraylarının Benzeri Olarak Yapılan Bir Bizans Sarayı Bryas Sarayı", *T.T.K. Belleten*, C. 23, sayı 89, Ankara 1959, s. 92

Ayrıca Küçükalyalı'nın haricinde Başbüyük Mahallesi'nde Süreyya Paşa Göğüs Hastalıkları Merkezi Korusu'nda bulunan Orta Bizans Devrine (842-1204) tarihlenen kilise kalıntısı'da¹⁰, bölgede yerleşimin devamını gösteren diğer bir kanıttır.

¹⁰-Nicolas Brounoff, "Une Eglise Monastique Aux Environs De Chalcedone", *Échos d'Orient*, No. 145, Paris 1927, s. 33-41
- Sezer Tansuğ, "Maltepe Süreyya Paşa İşçi Senatoryumu Korusunda Bizans Eserleri", *Ayasofya Müzesi Yıllığı*, No. 4, İstanbul 1962, s. 33-34
- Semavi Eyice, "Tuzla'nın Değirmenaltı Mevkiinde Bir Bizans Kalıntısı, *Sanat Tarihi Yıllığı V* (ayrı basım), İstanbul 1973, s. 47

Bugün Maltepe İlçesi'nin sınırları dahilinde olmamasına rağmen, İlçe'ye yakın mesafede ki VI. yüzyıla ait buluntuların ele geçirildiği Yakacık- Kartal Yolu üzerindeki kilise kalıntısı¹¹ VI. ve X. yüzyıllar arasında kullanıldığı tesbit edilen Dragos'ta Tekel Sigara Fabrikası'na ait Dinlenme Kampı'nda bulunan hamam ve iskele buluntuları¹² V. yüzyıla tarihlenen Kayışdağı'ndaki Manastır kalıntıları¹³ gibi örnekler de bu görüşü kuvvetlendirmektedir.

Maltepe'nin Türkler tarafından ilk ele geçirilmesi Anadolu Selçuklu Hükümdarı Kutalmışoğlu Süleyman Şah (1075-1086) zamanında gerçekleştirilmiştir. Kutalmışoğlu Süleyman Şah, Anadolu Selçuklu fetihlerini batıya yayarak İznik'i ele geçirmesinin ardından Bizans'ta yaşanan taht karışıklıklarından da yararlanarak¹⁴ Boğazlara doğru ilerlemeye başlamıştır. İmparator Alexios I Komnenos (1081-1118) bu durumu bertaraf etmeye çalışmışsa da o sırada Bizans'ın Balkanlar'da durumunun iyi olmaması nedeniyle bunu başaramamış, Süleyman Şah ile 1081 yılında bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmaya göre Türkler ödenecek bir miktar vergi karşılığında Boğazlar'dan, hudut olarak çizilen Drakon Suyu'na (Dragos Deresi) kadar çekilecektir¹⁵.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin parçalanmasının ardından Maltepe ve civarı tekrar Bizans İmparatorluğu egemenliği altına girer. Bu sırada Bizans İmparatorluğu gittikçe itibarını yitirdiği Son Dönemini (1261-1453) yaşamaktadır¹⁶.

Bizans'ın aksine Anadolu'da gittikçe gücünü hissettirmeye başlayan Osmanlı Beyliği, batıdaki sınırlarını genişleterek Kocaeli Yarımadası'ndaki kalelerin tamamını almış¹⁷ böylece sınırlarını Karadeniz ve İstanbul Boğazları'na doğru genişletmiştir.

11- Nezihi Fıratlı, "Yakacık ile Kartal Arasında Bulunan Kilise Kalıntısı", *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, C. 11-12, İstanbul 1964, s. 107

- Semavi Eyice, "Tuzların Değirmenaltı Mevkiinde Bir Bizans Kalıntısı", *Sanat Tarihi Yıllığı V.* (ayrı basım), İstanbul 73, s. 47

- Enis Karakaya, Bizans Döneminde İstanbul Banliyöleri, *İlgi*, İstanbul 1992, sayı 70, s. 24-30

12- Alpay Pasinli-Cihat Soyhan, "Cevizli (Dragos) Kazısı", *T.T.O.K. Belleteni*, sayı 62/341, İstanbul 1978, s. 30-33

- Gülgün (Kalkinoğlu) Köroğlu, *Bizans Sanatında İkolazma Dönemi*, (Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1994, s. 122

13- R. Janin, "La Banlieue Asiatique de Constantinople", *Échos d'Orient* 22, Paris 1975, s. 43-44
- Nuşin Asgari, "İstanbul Temel Kazılarında Haberler 1984", *III. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1986, s. 80

14- Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret İşıltan), Ankara 1991, s. 329-47

15- Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 61

- Atilla Özkırımlı, *Maltepe Rehberi*, İstanbul 1987, s. 15

16- Enis Karakaya, "Bizans Döneminde İstanbul Banliyöleri", *İlgi*, sayı 70, İstanbul 1992, s. 25

17- Mehmet Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, C. 1, Ankara 1987(2. baskı), s. 153

- İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 1, İstanbul 1945, s. 15-17

Hem bu ilerlemeyi durdurarak zaptedilen kaleleri geri almayı hem de uzun zamandır kuşatma altında olan İznik'i kurtarmayı amaçlayan İmparator III. Andronikos Palaiologos (1328-1341) ordusu ile birlikte Darıca- Eskişehir arasında yer alan Pelekonon Mevkii'nde¹⁸ 1329 yılında Orhan Bey (1324-1362) ile yaptığı savaşı kaybeder ve 1333 yılında yapılan barış anlaşmasıyla da Türkler bu bölgeye iyiden iyiye yerleşmeye başlarlar¹⁹.

Barış her ne kadar İmparator VI. İoannes Kantakuzen (1347-1354) zamanında yinelenmişse de 1353 yılında Orhan Bey Erenköy'e kadar olan Bizans topraklarını ele geçirmiştir.

Yıldırım Bayezid'in (1389-1402) Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilmesinin ardından Maltepe de Kartal ve Pendik gibi yeniden Bizans egemenliğine geçmiştir²⁰. Sultan Çelebi Mehmed (1402-1421) döneminde Erenköy'e kadar olan toprakları tekrar ele geçirmiş, Başkent 1422 yılında II. Murad (1421- 1451) tarafından kuşatılmış ama gerek bu topraklar, gerekse Konstantinopolis kesin olarak 1453 yılında bir daha el değiştirmeksizin Türk toprağı olmuştur.

Maltepe İstanbul'un fethinin ardından Bağdat Yolu üzerinde olması ile önem kazanmıştır. Çünkü Üsküdar'dan sonra ikinci menzil noktasıdır. Hatta Fatih Sultan Mehmed (1444-1481) sefere çıkma hazırlıkları içindeyken Hünkar Çayırı veya Tekfur Çayırı denilen Üsküdar ile Gebze arasında büyük ihtimal ile Maltepe'de vefat etmiştir²¹.

Maltepe'nin 1534 yılında İran seferine çıkan Kanuni Sultan Süleyman'ın hazırlattığı menzilnamesinde bir menzil noktası olarak minyatürünü²² ve 1638 yılında Bağdat Seferi'ne çıkan IV. Murad'ın (1623-1640) menzilnamesinde adının geçtiğini görmekteyiz²³.

18- Pelekonon Savaşı mevkii olarak J. D.Hammer'e dayanılarak uzun zaman Maltepe gösterilmiştir. Joseph De Hammer Purgstall, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Zuhuri Danışman), C. 1, İstanbul 1972, s. 127 . Bu mevkii'nin yeri VI. Mırmıroğlu tarafından yapılan inceleme ile Darıca- Eskişehir olarak belirlenmiştir; VI. Mırmıroğlu, "Orhan Bey ile Bizans İmparatoru III. Andronikos arasında ki Pelekanon Muharebesi", *T.T.K. Belleten*, C. XIII, sayı 50, Ankara 19449, s. 308-321. Ayrıca bakınız, İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 1, İstanbul 1945, s. 15-17

19- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, Ankara 1982, s. 119-120

20- İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Kronolojisi*, C. 1, İstanbul 1945, s. 147-148

21- Evliya Çelebi, *Seyahatname (Giriş)*, (haz. İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1983, s. 121

- Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, C. II, Ankara 1987 (2. baskı), s. 843

- İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 1, İstanbul 1945, s. 350

- M.C. Şahabettin Tekindağ, "Fatih'in Ölüm Meselesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. XVI, sayı 21, İstanbul 1966, s. 960

22- Nasuhüs-Silahi Matrakçı, *"Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irak-ı Sultân Süleyman Han"*, (haz. Hüseyin G.Yurdaydın), Ankara 1976, s. 220

23- Halil Salihlioğlu, "Dördüncü Murad'ın Bağdat Seferi Menzilnamesi= Bağdat Seferi Harp Journalı", *T.T.K. Belgeler*, C. 2, sayı 3-4, Ankara 1993 (2. baskı), s. 13

IV. Mehmed'in (1648-1687) tahtta bulunduğu dönemde ise Maltepe'de, Gürcü Nebi adlı bir sipahi ve adamlarının, bastırılan sipahi isyanında ölen arkadaşlarının öcünü almak için Niğde'den Maltepe'ye kadar geldikleri öğrenilince, ufak bir çatışma yaşanmış, isyan bastırılmıştır²⁴.

1540 yılına doğru Fransız seyyah ve nebatatçı Pierre Gaylli (Gayllius) Dragos Tepesi'nin yamacında Obrias veya Abrias denilen bir kasabanın kalıntılarını gördüğünden söz etmektedir²⁵.

Bu kalıntılar 1509 yılındaki büyük depremden önce Maltepe'nin yerleşimine işaret ederken²⁶ depremin ardından Maltepe bugünkü Yalı Mahallesi'nin bulunduğu mevkiye kurulmuştur.

Maltepe XVI. ve XVII. yüzyıllarda ise halkın bağcılıkla ve bahçecilikle uğraştığı küçük bir sahil köyü görünümündedir²⁷.

Maltepe'de Osmanlı Dönemine ait ilk esaslı imar faaliyetleri Kazasker Feyzullah Efendi (1699-1761) babasının arpalığı olan bu köye bir külliye yaptırması²⁸ ile başlar. Kazasker Feyzullah Efendi Kayışdağı memba suyunu toprak künklerle Maltepe'ye getirmiş²⁹, bu suyu yaptırdığı çeşme ve hamama bağlamış, bir de cami yaptırmıştır.

24- Naima Mustafa Efendi, *Naima Tarihi*, (çev. Zuhuri Danişman), C. 4, İstanbul 1968, s. 1939-57

25- Semavi Eyice, "İstanbul'da Abbasi Saraylarının Bir Benzeri Olarak Yapılan Bir Bizans Sarayı Bryas Sarayı", *T.T.K. Belleten*, C. XXIII, sayı 189, Ankara 1959, s. 93

26- Mustafa Cezar, "Osmanlı devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler", *Türk San'atı Tarihi*, İstanbul 1963, s. 382-383
- Kerim Ergin-Uğur Güçlü ve Zeki Uz, *Türkiye ve Civarının Deprem Kataloğu*, İstanbul 1967, s. 149

27- Mehmed Raif, *Mirat-ı İstanbul*, H. 1314(M. 1896/87), s. 32-33
- Ahmet Refik, *Onaltıncı Asırda İstanbul Hayatı (1533-1591)*, İstanbul 1988, s. 86
- Robert Mantran, *17. yy İkinci Yarısında İstanbul*, (çev. M.Ali Kılıçbay, Enver Özcan), Ankara 1990, s. 186

28- Reşat Ekrem Koçu, "Feyzullah Efendi(Damadzade)", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul 1971, s. 5745
- Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamı*, İstanbul 1972, s. 138
- M. Orhan Bayrak, *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar (1453-1978)*, İstanbul 1979, s. 73

29- Mehmed Raif, *Mirat-ı İstanbul*, H. 1314(M. 1896/87), s. 32-33
- İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, C. II, İstanbul 1945, s. 312
- Affan Egemen, *İstanbul çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1993, s. 291
- Rezan Çelebi, "Feyzullah Efendi Külliyesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1994, s. 308
- Ayrıca bakınız sayfa 18

Maltepe'nin günümüzdeki duruma gelmesinde en önemli adımları ise Süreyya Paşa (İlmen, 1874-1955) atmıştır. 1902 yılında bugünkü Başibüyük Mahallesi'nin büyük bölümünü çiftlik yapmak için satın alan Süreyya Paşa bu çiftlik sınırları içinde çeşme, iki su bendi, büyük bir havuz yaptırmıştır. Çiftlik haricinde ise Başibüyük Köyü'ne bir cami ve okul yaptırmış, Büyükbakkalköy- Alemdağ yolunu Maltepe'ye bağlatmış, Maltepe sokaklarının düzenlenmesini ve orman alanlarının oluşturulmasını sağlamış, Uhuvveti Osmaniye Cemiyeti'ni kurarak ilkokul yaptırılmasına, Kayışdağı suyunun küçük mahalle çeşmeleriyle daha çok mahalleye verilmesine çalışmıştır. Ayrıca Cumhuriyet'ten sonra Maltepe'de bir plaj ve senatoryum da yaptırmıştır³⁰(çizim 2).

24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Anlaşması'nın ardından, 1924 yılında gerçekleşen mübadele de Maltepe'deki Rumlar Yunanistan'a gönderilmiş ; Selanik, Drama ve Kavala'dan getirilen Türkler Maltepe'ye yerleştirilmiştir.

İlk imar planı 1949 yılında İller Bankası tarafından yapılan Maltepe'de içme suyunun getirilmesi için isale, şebeke ve depo tesislerinin gerçekleştirilmesi de bu yıllara rastlar. Elektrik ise 1930'lu yıllarda Maltepe'den geçerek Kartal'a, oradan da Adalar'a kadar ulaşmıştır³¹.

Maltepe İlçesi'nde yerleşim demiryolu hattını izleyerek gelişmiş, önce sahil kesimi dolmuştur. Bunu İstanbul-Ankara E-5 Karayolunun kuzeyindeki gecekondulaşma ile arada kalan kesimde blok apartmanlaşma türü yerleşmeler izlemiştir. Maltepe'nin bu gelişimi büyük ölçüde İstanbul'un nüfusunun artması ile sanayi kuruluşlarının kentin banliyölerine kayması ile ilgilidir. Merkezde yerleşim alanlarının sınırlılığı ekonomik güçler sonucu İstanbul'a yığılan nüfusu, batıda Bakırköy-Küçükçekmece, doğuda Maltepe ve yöresine itmiştir. Ayrıca 1960 yılından başlayarak E-5 çevresinde gelişen sanayi hızla gecekondu mahallelerinin kurulmasına yol açmıştır.

³⁰- Süreyya İlmen, *Teşebbüslerim ve Reisliklerim*, İstanbul 1949

- Ayrıca bakınız sayfa 33

³¹- A .C., *İstanbul*, İstanbul 1932, s. 87-92

- Osman Nuri, *Cumhuriyet ve İstanbul Mahalli İdaresi*, İstanbul 1933, s. 82-108

- Rıza Serhatoğlu, *Büyük İstanbul Albümü*, İstanbul 1955, s. 444-446

- Atilla Özkırımlı, *Maltepe Rehberi*, İstanbul 1987, s. 30

II. MALTEPE'NİN TARİHİ DOKUSUNU OLUŞTURAN MİMARİ ESERLER

A- Maltepe'de Bizans Dönemi Eserleri

1- Bryas Sarayı

Küçükyalı Mahallesi'nde, Bağdat Caddesi'nden E-5 Karayolu'na doğru çıkarken, Karayolları Caddesi'nin sağındadır .

Bryas Sarayı kalıntıları uzun süredir tanınmakla birlikte hakkındaki ilk yayınlarda, buranın 873-74 yıllarında Patrik İgnatios tarafından yaptırılan ve Hagios Mikhael'e itaf edilen Satyrion Manastırına ait kalıntılar olduğu öne sürülmüştür³².

Öne sürülen bir başka konu ise, Prens Adalarının karşısına düşen ve daha önce burada var olan Antik Satyr Tapınağı'ndan ötürü bölgenin Satyros olduğudur ³³.Bu mevkide yer alan Satyrion Manastırı 873-77 yılları arasında rahiplerin yerleşimi ile faaliyetlerine başlamış ve İoannes II Komnenos'un (1118-1143) İstanbul'da kurduğu Pantokrator Manastırı için 1137 yılına doğru tanzim ettiği tipikonda adının geçmesinden anlaşıldığı üzere XII. yüzyıla kadar önemini korumuştur³⁴.

32- Dimitri Rayçanaovski, *Bizans Arkeoloji Çalışmaları Bakımından "Hellenikos Philologikos Syllogos"*, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi), İstanbul 1974, s. 123-125

- R. Janin, "La Banlieue Asiatique de Constantinople", *Échos d'Orient* 22, Paris 1975, s. 43
- Ernest Mamboury, *İstanbul Touristique*, İstanbul 1951, s. 563
- Semavi Eyice, *İstanbul Petit Guide*, İstanbul 1955, s. 115-116
- Semavi Eyice, "İstanbul'da Abbâsi Saraylarının Benzeri Olarak Yapılan Bir Bizans Sarayı Bryas Sarayı", *T.T.K. Belleten*, C. XXIII, sayı 89, Ankara 1959, s. 79-82

33- R. Janin, "La Banlieue Asiatique de Constantinople", *Échos d'Orient*, No 130, 1923, s. 191-193

- R. Janin, "La Banlieue Asiatique de Constantinople", *Échos d'Orient* 22, Paris 1975, s. 43
- Semavi Eyice, "İstanbul'da Abbâsi Saraylarının Benzeri Olarak Yapılan Bir Bizans Sarayı Bryas Sarayı", *T.T.K. Belleten*, C. XXIII, sayı 89, Ankara 1959, s. 90

34- R. Janin, "La Banlieue Asiatique de Constantinople", *Échos d'Orient* 22, Paris 1975, s. 42-43

- Semavi Eyice, "İstanbul'da Abbâsi Saraylarının Benzeri Olarak Yapılan Bir Bizans Sarayı Bryas Sarayı", *T.T.K. Belleten*, C. XXIII, sayı 89, Ankara 1959, s.88-89
- Gülgün (Kalkınoğlu) Köroğlu, *Bizans Sanatında İkonoklazma Dönemi*, (Mimar Sinan Üniversitesi Sanat Tarihi Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1994, s. 122
- Cyril Mango, *Travaux Et Mémoires*, Paris 1994, s. 347-350

Fakat Küçükalyalı'daki kalıntıların etrafıca değerlendirilmesinden sonra bu kalıntıların Satyrion Manastırına değil, Bryas Sarayına ait olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır³⁵.

Bryas Sarayı'nın yapılışı Tiberios I (578-582)³⁶ ve Mavrikios (582-602) devirlerine 582 yılına tarihlendirilmişse de bu tarihlerde Bryas mevkiinde bir saraydan ziyade ufak bir köşk olması muhtemeldir³⁷. Bryas'ın önem kazanması ise İmparator Theophilos (829-842) zamanına rastlar.

- ³⁵- Bu kalıntıların, Pargoire'nin görüşünün aksine Saray olduğunu iddia eden Semavi Eyice kubbeli kısmın bir Bizans kilisesinin doğu bölümü olarak kabul edilmesinin, yapının bir kilise olduğunun onayına yeterli olmayacağına zira mevcut kalıntının esas bina değil bir mahzen olduğunun anlaşıldığını, yapının planında kilise planı ile bir benzerlik göstermediğini söylemektedir. Ayrıca ne mahzende ne de mahzenin üstünde ki kalıntılar da apsise benzer bir iz görülmediğini de belirtmektedir. - Semavi Eyice, "İstanbul'da Abbâsi Saraylarının Benzeri Olarak Yapılan Bir Bizans Sarayı Bryas Sarayı", *T.T.K. Belleten*, C. XXIII, sayı 89, Ankara 1959, s. 90-91,96. Gülgün(Kalkınoglu) Köroğlu 1993yılıının Nisan ve Aralık aylarında yaptığı araştırmalarda altyapı üzerindeki bölümün doğusunda apsis ve pastophorion hücrelerine ait olabilecek duvar kalıntıları gördüğünden söz etmektedir. Gülgün (Kalkınoglu) Köroğlu, *Bizans Sanatında İkonoklazma Dönemi*, (Mimar Sinan Üniversitesi Sanat Tarihi Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 19994, s. 123
- ³⁶- R. Janin, *Constantinople Byzantine*, Paris 1950, s. 149'da bu konudan bahsederken, İmparator Tiberios II'ü; Semavi Eyice, İstanbul'da Abbâsi Saraylarının Benzeri Olarak Yapılan Bir Bizans Sarayı Bryas Sarayı, *T.T.K. Belleten*, C. XXIII, Ankara 1959, sayı 89, s. 91'de ve Özhan Ertuğrul, *Türkiyede'de Bizans Sayfiye Sarayları*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilimdalı Yayınlanmamış Lsans Tezi), İstanbul 1984, s. 40'da Tiberios III'ü 578-582 tarihleri arasında İmparatorluk yapmış olarak belirtmişlerdir. Oysa bu dönem Tiberios I'un tahtta bulunduğu dönemdir. Bakınız Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret Işıltan),Ankara 1991, (3. baskı), s. 73
- ³⁷- Semavi Eyice, "İstanbul'da Abbâsi Saraylarının Benzeri Olarak Yapılan Bir Bizans Sarayı Bryas Sarayı", *T.T.K. Belleten*, C. XXIII, sayı 89, Ankara 1959, s. 91

İmparator Theophilos'un başta bulunduğu dönem, İkonoklazma hareketinin hem son hamlesini yaptığı , hem de Bizans dünyasının Arap kültürünün en şiddetli etkisine maruz kaldığı dönemdir³⁸. Theophilos Araplar ile yaptığı savaşlar sırasında 832 yılına doğru Bağdat'a Abbasi halifesi Me'mun (813-833) nezdine elçi olarak hocası Synkellos Ioannes Grammatikos'u göndermiştir. Dönüşünde İstanbul Patriği olan ve bu makamı 842 yılına kadar muhafaza eden Patrik Ioannes Grammatikos, İmparator Theophilos'a Bağdat Sarayı'nı meth etmiş bunun üzerine Theophilos Abbasi Saraylarının resimlerini getirerek Patrikios adındaki bir şahsa Bryas mevkiinde böyle bir saray yaptırmıştır³⁹. Theophilos'un bu sarayında Meryem adına büyük bir salondan başka orta nefi Hagios Mikhael ile Azize Şehidlere itaf edilmiş üç nefli bir kilise de vardı .

Bryas Sarayı kalıntıları sarayın kendisine değil mahsenine (zemin katına) aittir. Emevi ve Abbasi saraylarıyla benzerlik göstermesine rağmen bina onlar gibi doğrudan zemine değil yüksekliği yaklaşık olarak 7-8 m'yi bulan bir mahsenin üzerine oturur⁴⁰. Dış duvarlarında paye ve yarım yuvarlak sağır kemerler vardır. Dış duvarlar da 4 sıra taş ve 5 sıra tuğla kullanılmıştır. Kullanılan tuğla 4-5 cm, harç ise 5-6 cm kalınlığındadır⁴¹. Güney cephede içte tuğladan yapılmış ikinci bir sıra paye ve kemer sırası bulunmaktadır. Fakat günümüzde kemer içleri toprak doludur. Yapının batı bölümünde büyük bir çukur gibi duran kısmı, duvarları horasan harcı ile kaplı bir sarnıçtır. Sarnıç görevi gören bu uzun salon 18 sütun ile 28 eşit bölüme ayrılmış, bu bölümlerinde kubbelitonoza ile örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Sarnıcın doğusunda iki kemerle sarnıca açılan kare bir bölüm vardır. Bu bölümün ortasında , dairevi dört ağır payeye oturan tuğladan örülmüş bir kubbe vardır. Ortadaki merkezi planlı bölüm, dört kapı ile çevre koridoruna açılmaktadır. Bu kubbeli bölümün doğusunda dar ve uzun beşik tonozla örülü, dışarıdan içeri doğru meyilli bir dehliz vardır.

³⁸- Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi* (çev.Fikret Işıltan), Ankara 1991(3. baskı), s. 193

- Oleg Graber, *İslam Sanatının Oluşumu*, (çev. Nuran Yavuz), İstanbul 1988, s. 133

³⁹- Semavi Eyice, "Bizans-İslam-Türk Münasebetleri", *V. Türk Tarih Kongresi Ankara 12-17*

Nisan 1956 Kongreye Sunulan Tebliğler, seri no IX, No 5, Ankara 1960, s. 298

- Semavi Eyice, "İstanbul'da Abbâsi Saraylarının Benzeri Olarak Yapılan Bir Bizans Sarayı Bryas Sarayı", *T.T.K. Belleten*, C. XXIII, sayı 89, Ankara 1959, s. 92

⁴⁰- Semavi Eyice, "İstanbul'da Abbâsi Saraylarının Benzeri Olarak Yapılan Bir Bizans Sarayı Bryas Sarayı", *T.T.K. Belleten*, C. XXIII, sayı 89, Ankara 1959, s. 97

⁴¹- Mehmet İ. Tunay, *Türkiye'de Bizans Mimarisinde Taş ve Tuğla Duvar Tekniğine Göre Tarihlendirme*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilimdalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1984, s. 202

Bu dehlizden gelen sular mahzenin tabanında oldukça yüksek seviyede açılmış bir menfez ile mahzene dökülmektedir. Bu dehlizin diğer ucu ise dışarıya daha geniş ve yüksek beşik tonoz bir kemerle bağlanmaktadır.

Üst yapısı günümüze gelmeyen yapıda, sadece kubbeli mekanın üstünde, yerden 50-60cm yükseklikte duvar kalıntıları bulunmaktadır.

Yapının güneybatı köşesinde, üst yapıya çıkışı sağlayan merdiven veya rampaya ait olabilecek dışa doğru taşkın bir bölüm vardır. Bu büyük alt yapının yaklaşık 10m batısında yapılan inşatından temel çukurunda taş ve tuğladan yapılmış bir duvar bulunmuştur.1993 yılı içinde ortaya çıkan bir başka duvar kalıntısının da yapının 10-15 m güneybatı köşesinde, sonradan yapılmış prefabrik yapının altında bulunduğu görülmektedir⁴².

Ayrıca yapının kuzey-batı köşesi hizasında duvar kalıntıları mevcuttur. Dış duvarına bitişik olarak, güneyinde Küçükalyalı Yeni Camii'nin yapılmış olduğu, bugün sarnıcın içine geçilen açıklığın ise sarnıcın kemerlerinden birinin yıkılarak oluşturulduğunu⁴³ ve tarihlendirmeyi kesinleştirecek herhangi bir buluntunun mevcut olmadığını da belirtmeliyiz (çizim 3).

⁴²- Gülgün (Kalkınoğlu) Köroğlu, *Bizans Sanatında İkonoklazma Dönemi*, (Mimar Sinan Üniversitesi Sanat Tarihi Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1994, s. 123-24

⁴³- İstanbul Arkeoloji Müzesi, 23 Ekim 1990Tarihli Küçükalyalı Mahallesi 10 Pafta, 1328 Ada, 34 Parsel Üzerindeki Bryas Sarayı Dosyası

2- Başıbüyük Kalıntılar

Başıbüyük Mahallesi'nde Mağarabayır Tepesi'ndedir.

Burada apsis çıkıntısı seçilen bir kilise ve onu çevreleyen duvar parçaları ile yüzey altında mahzen veya sarnıç kalıntıları mevcuttur.

Kaynaklarda Oxena olarak adı geçen Başıbüyük'de Aziz Auxence'nin 442 yılında inzivaya çekildiğı, bu tepede bir manastırın bulunduğı, Tepenin bitimindeki küçük platoda hala kalıntıları görülen yapı parçalarının ortada 20 m uzunluğunda olması gereken kilise ve onu çevreleyen duvarlara ait olduğı, yüzey altında halen görülen sarnıcın 3.5m eninde, 6 m boyunda ve 6m derinliğinde bulunduğı da belirtilmektedir⁴⁴.

Maltepe Sahilinde, Demirkol Gazinosu Bahçesinde gövde çapı 110 m, boyu 1.18 m olan sütun parçası ve Başıbüyük Camii ve Okulu bahçesinde bir bölümü toprak altında kalmış benzer sütun parçası burada daha önce varlığı belirtilen bu manastıra ait olabilir niteliktedirler.

Bu kalıntıların bulunduğı Mağarabayır Tepesi'nin doğu ve kuzey yönlerinden tüm ovaya ve Marmara Denizi'ne hakim olması nedeni ile buranın Bizans Dönemi'nde bir kale olarak kullanıldığı görüşü de mevcuttur⁴⁵.

Günümüzde kalıntıların olduğı alan doğuda yapılaşma sınırına dayanmışken, batıda işletmesi durdurulan taş ocakları tarafından tehdit altındadır. Yüzeyde çok sayıda kaçak kazı yapıldığını gösteren izler mevcuttur. Aynı izler sarnıç içinde de görülmektedir. Fakat sarnıç içindeki bu izler birer bağlantı açıklığı olup bunların kaçak kazılarda genişletilmesi sonucu da oluşmuş olabilir.

⁴⁴- R. Janin, "La Banlieue Asiatique de Constantinople", * chos d'Orient* 22, Paris 1975, s. 51

⁴⁵- İstanbul Arkeoloji Müzesi 28 Şubat 1995 Tarihli Başıbüyük Mahallesi 181 Pafta 1340 Ada  zerindeki Mağarabayır Tepesi Dosyası

3- Süreyyapaşa Göğüs Hastalıkları Merkezi Bahçesindeki Kilise Kalıntıları

Başıbüyük Mahallesi'nde, Süreyya Paşa Göğüs Hastalıkları Merkezi sınırları içinde, Süreyya Paşa'nın Selamlık Köşkü'nün giriş cephesinin karşısında bulunmaktadır.

Mevcut kilise kalıntısı 1902 yılında Süreyya Paşa'nın, köşkünün inşaatına başladığı sırada ortaya çıkmıştır. Süreyya Paşa bu kalıntıyı temizletmiş alçak bir duvarla yol tarafına gelen bölümünü ve kuzey yan duvarları ile apsis etrafında korkuluklarla çevirmiş, taşınabilir mimari elemanlarda bu alanın içine koydurmuştur. Halkın Analipsis Ayazması⁴⁶ dediği bu kilise kalıntısını paskalyanın kırkinci günü ziyaret etmelerine de müsade etmiştir⁴⁷.

Yapı muhtemelen Orta Bizans devrinden (843-1204) kalmış bir kiliseye aittir. Üç apsisi ve iki payesinin kalıntıları ile muhafaza edilmiş olan muhtemel haçvari planı kendisini göstermektedir⁴⁸.

Kilisenin eni yaklaşık olarak 8 m, boyu ise 11-12 m'dir. Kuzey duvarı muhafaza edilmiş olmakla beraber, bunun başlangıcından bir kısmının yıkılmış olması mümkündür. Apsis tarafındaki iki paye kalıntısının bulunmasına rağmen, giriş tarftaki payelerden bir iz yoktur. Bununla beraber bu iki ayak hakkında tatmin yürütmenin zor olmayacağı ve kilisenin karakteristik bir plana sahip olduğu söylenebilir (çizim 4).

Kilise'nin inşa tekniği de bu yapının Orta Bizans devrine ait olduğu hakkındaki görüşü kuvvetlendirmektedir. 32.5 x 4 cm ebadında ki tuğlalar tek sıra halinde, 12 cm kalınlığında bir harç tabakasıyla birleştirilmişlerdir⁴⁹.

⁴⁶- Özkan Ertuğrul, *İstanbul'da Bizans Devri Su Mimarisi*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1989, s. 118-125

⁴⁷- Süreyya İmen, *Teşebbüslerim ve Reisliklerim*, İstanbul 1949, s. 215

⁴⁸- Semavi Eyice, "Tuzla'nın Değirmenaltı Mevkiinde Bir Bizans Kalıntısı", *Sanat Tarihi Yıllığı V*, (ayrı basım), İstanbul 1973, S. 47

⁴⁹- Sezer Tansuğ, "Maltepe Süreyya Paşa İşçi Senatoryumu Korusunda Bizans Eserleri", *Ayasofya Müzesi Yıllığı*, No 4, İstanbul 1962, s. 33

İstanbul Arkeoloji Müzesinin 1992 yılında yaptığı çalışmalarda bir adet yazıt, bir adet ionik impost başlık, beş adet korent başlık, bir adet sütun parçası, bir adet lento taşınabilir mimari elemanlar olarak tesbit edilmiş olup bu kalıntıların çevrelendiği alanın içindedir⁵⁰.

1962 yılındaki Ayasofya Müzesi 'nin burada yaptığı tesbit çalışmalarında Senatoryum Korusu içinde başka bir ahşap pavyonda muhafaza edilmekte olan, kıvrım dallar, asma yaprakları ve kuş figürleri ile tezyin edilmiş çevresi gayri muntazam ve üç parça halinde bulunan mermer levha muhtemelen yine Orta Bizans devrine tarihlendirilmiştir. Bu levha diğer çeşitli ve düz mermer levha parçalarıyla birlikte kilisenin kuzeyinde Analipsis Ayazma'sı önünde yapılan yol kazısında ortaya çıkarılmıştır. O yıllarda halen devam etmekte olan bu dar hendek kazısı bu mahalde bulunan temellerin, tuğla duvar kalıntılarının ve zamanla toprak altında kalmış olan yapı tezyinatı mermer parçalarının mevcudiyetini ortaya koymaktadır⁵¹.

Diğer bir kaynaktan⁵² Narlıçiftlik denilen arazide küçük bir kilise kalıntısının mevcudiyetinden söz edilirken bu arazinin alt tarafında Papaz Barlaam'a ait bir mezar taşının bulunduğu da bahsedilmektedir.

⁵⁰. İstanbul Arkeoloji Müzesi, 13 Ağustos 1992 tarihli Süreyya Paşa Göğüs Hastalıkları Korusu, 165 Pafta, 1556 Ada, 2 Parsel Üzerindeki Kilise Kalıntısına Ait Dosya

⁵¹. Sezer Tansuğ, "Maltepe Süreyya Paşa İşçi Senatoryumu Korusunda Bizans Eserleri", *Ayasofya Müzesi Yıllığı*, No 4, İstanbul 1962, s. 34

⁵². Nicolas Brounoff, "Une Église Monastique Aux Environs de Chalcedoine", *Échos d'Orient*, No 145, 1927, s. 33-41

- R. Janin, "La Banlieue Asiatique de Constantinople", *Échos d'Orient* 22, Paris 1975, s. 51

B- Maltepe'de Osmanlı Dönemi Eserleri

1- Daver Baba Tekkesi

Maltepe'de Başbüyük Mahallesi'nin kuzeyinde bir sırt üzerindeki Tekke Sokağı'ndadır. Konumu itibarıyla çevreye hakim olup, Marmara Denizi ile Adalar'a bakan bir manzaraya sahiptir. Son yıllarda eski dokusunu kaybeden Başbüyük Mahallesi'nin hızla büyüyen iskan alanı bu mevkiyi çevrelemiştir.

Daver Baba Tekkesi⁵³ muhtemelen 1329 yılında havalinin Bizans'tan Osmanlı'ya geçmesini sağlayan Pelekanon Meydan Savaşı'nın⁵⁴ ardından çevreyi kolonize etmenin yanı sıra Bizans'ı gözetleme vazifesini de üstlenmiş olan gazi dervişlerinin tesis ettiği serhat tekkelerinden birisidir. Yakınında yer alan Ayazma'ya⁵⁵ bakılarak burada evvelce bir manastır yada bir keşiş evi bulunabileceği de muhtemeldir. Merdivenköy Şahkulu Tekkesi⁵⁶ gibi bu tekkenin de başlarda Ahiler'e ait olduğunu ancak, XV. yüzyıl ortalarından itibaren bu zümrenin askeri hayatta ki yerini alan Bektaşiler'e intikal ettiği sanılmaktadır. 1402 yılındaki Ankara Savaşı'ndan sonra bu bölgeyi tekrar ele geçiren Bizanslılar tarafından diğer serhat tekkeleri gibi bu tekkenin de tahrib edilip 1420'li yıllarda Çelebi Sultan Mehmed'in (1403-1421) bölgede Osmanlı hakimiyetini yeniden kurması üzerine ihya edilmiş olması muhtemeldir. XVIII. yüzyılda yaşamış ve tekkeye adını vermiş olan Daver Baba'nın burayı yeniden inşa ettirmiş olduğu zannedilmektedir⁵⁷.

⁵³- Reşat Ekrem Koçu, "Daver Baba Tekkesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1966, s. 4275-76

- M. Baha Tanman, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Özellikleri*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1990, s. 597-600

- M. Baha Tanman, "Daver Baba Tekkesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1994, s. 5

⁵⁴- VI. Mirmiroğlu, "Orhan Bey ile Bizans İmparator'u III. Andronikos Arasındaki Pelekanon Muharebesi", *T.T.K. Belleten*, C. XIII, sayı 50, Ankara 1949, s. 309-321

⁵⁵- Özkan Ertuğrul, *İstanbul'da Bizans Devri Su Mimarisi*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1989, s. 118-125

⁵⁶- Bedi N. Şeyhsuvaroğlu, *Göztepe*, İstanbul 1969, s. 12-29

⁵⁷- M. Baha Tanman bu görüşünü, Daver Baba Türbesi'nin meydan evi ile iç içe bulunmasından dolayı

öne sürmektedir. M. Baha Tanman, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Özellikleri*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1990, s. 597-600

1826 yılındaki Vaka-î Hayriye ile İstanbul ve çevresindeki diğer Bektaşî Tekkeleri gibi Daver Baba Tekkesi kapatılmış, belkide yıktırılmıştır. Ancak Sultan Abdülaziz Devrinde (1861-1876) Nakşibendi kisvesi altında yeniden faaliyete geçmiştir⁵⁸.

1925 yılından sonra yirmi yıl kadar metruk kalan tekke, 1945 yılında oldukça geniş arazisi ile beraber Vakıflar tarafından Şükrü Güllüoğlu'na satılmıştır. Tekke binası, arazinin bu yeni sahiplerince korunmaya, bakılıp onarılmaya çalışılsa da daha sonra arazinin el değiştirmesi ile yok olmaya yüz tutmuş ve iki yıl kadar önce tamamıyla çökmüş, bugün ise sadece önündeki çeşme aynalığı ve zemin kat döşemesi kalmıştır.

Tekkenin en önemli bölümleri tek bir yapı içinde yer almaktadır. Bunun batısında, az ilerisinde Ayazma, güneyinde de ufak bir çeşme yer alır. Muhtemelen ahır ve misafirhane nevinde birtakım başka binalar vardır. Bu binaların ve hazirenin arazinin neresinde ve ne şekilde yer aldığı bilinmemektedir. Hazirede mevcut olduğu bilinen⁵⁹ fakat günümüze gelmiyen bir mezar taşında ise:

Yâ Hû

Başbüyükde sâkin ermişlerden

Merhûme hâce Kerim Ninenin rûhine

el Fâtiha, 1287 (M 1870/ 71)

kitabesi yer almaktaymış.

⁵⁸- Reşat Ekrem Koçu bu olayı Sultan Abdülmecid (1839-1861) zamanına tarihlemekte ise de; Reşat Ekrem Koçu, "Daver Baba Tekkesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1966, s. 4276, M. Baha Tanman'a göre bunun sultan Abdülaziz'in 1861 yılındaki cülusundan sonra olması daha akla yatkındır. Çünkü Sultan Abdülaziz'in hakkında Bektaşî olduğu yolunda dedikodular çıkacak kadar bu tarıkata müsamahakâr davranmış, cülusundan sonra İstanbul ve taşradaki Bektaşî Tekke'leri Nakşibendi kisvesi altında yeniden faaliyete geçmişler ve devletçe buna göz yumulmuştur. Ayrıca Reşat Ekrem Koçu'nun makalesinde H. 1279 (M. 1862/63) tarihli çeşme kitabesini, yine H. 1287 , M. Baha Tanman, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Özellikleri*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1990, s. 597-600

⁵⁹- Reşat Ekrem Koçu, "Daver Baba Tekkesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1966, s. 4276

Tekkenin meydana, türbe, aşevi taamhane, deviş odası, helâ gusûlhane ve odunluk bölümlerini içinde barındıran bina duvarları ahşap hatıl ve dikmelidir. Moloz taş örgüsüne sahip bir bodrum katı ile ahşap iskeletli duvarları içeriden bağdadi sıva, dışarıdan ahşap kaplama ile techiz edilmiş bir esas kattan oluşmaktadır. Ahşap çatısı alaturka kiremit ile kaplıdır. Esas katın batı duvarlarında ki bir kapıdan dikdörtgen planlı büyükçe bir taşlığa girilmektedir. Yapının kuzeydoğu köşesinde ki mutfak ile bütünleşen bu bölümün çok fonksiyonlu olduğu, tekkede bütün fonksiyonlara ayrı ayrı tahsis edilmiş mekanlarının bulunmamasından ötürü düşünülmektedir. Bu taşlığın tek ışık kaynağı batı duvarında yer alan bir penceredir.

Taşlığın doğu yönünde zemini bir seki ile yükseltmiş aşevi görülür. Kuzey duvarınd ufak bir ocağı olan bu kesim, doğuda aslında dışarı açıkken, sonradan Şükrü Güllüoğlu tarafından cemakanlı bir bölümle kapatılmıştır.

Aşevinin yanında taşlıktan bir kapı ile geçilen kısımda helâ, kısmen gusûlhane olarak kullanılan diğer bölüm yer alır. Bu mekan doğu yönünde ufak bir tepe penceresinden ışık alır.

Bunun doğusunda ince uzun dikdörtgen planlı, doğu yönündeki ufak penceresinden ışık alan bir aralık bulunur. Buradan yapının güneydoğu köşesini teşkil eden ve iki pencere ile güneye bakan bir odaya geçilmektedir. Burası muhtemelen derviş yada şeyh odasıdır.

Yine bu aralıktan binanın güneybatı köşesinde yer alan meydana mi yoksa türbe mi olduğu tam olarak belli olmayan bölüme geçilir. Dikdörtgen planlı olan bu mekanın güney duvarının ortasında yarım altıgen kesitli mihrap görülür. Dışarı çıkıntı yapan bu mihrabın yanlarında birer pencere vardır. Batı duvarında da bir adet pencere bulunur. Mekanın ortasında Daver Baba'ya ait büyükçe bir ahşap sanduka yer almaktadır. Bu durumdan yola çıkarak, buranın hem meydana mi hem de türbe olarak tasarlanmış olabileceğini veya buranın sadece türbe olarak tasarlandığını, girişte ki taşlığın ise başka fonksiyonların yanısıra meydana olarak da kullanıldığını söyleyebiliriz (çizim 5).

Yapının güneyinde yer alan çeşme basit ve ufak boyutlu bir aynalığa sahiptir. Üzerinde ise :

Ve minel mâi külli şey'in hay

Sene 1279 (M. 1862/ 63)

kitabesi yer alır.

Daver Baba Tekkesi boyutları, mimari programı, iç düzeni, basit inşaat tekniği ve cepheleri ile daha ziyade küçük kapsamlı bir köy zaviyesi niteliğindedir. Meydanevi ile türbenin alışılmadık biçimde biraraya gelmesinin yanında, İlçe'nin kuzeyinde Karabaş Tepesi'nde Kırbaş Tepesi) ⁶⁰ kurulmuş hem çevreyi kolonize etmekle hem de Bizans'ı gözetlemekle görevlendirilmiş önmeli bir serhat tekkesidir.

⁶⁰- Civarda mevcut olan yabani nane bitkisine karabaş çiçeği de denmektedir. Arıcılıkta makbul bir bitkidir. Sarayın balının buradan temin edildiği söylenmektedir. Günümüzde de Tekke'nin arazisinin çevresinde arıcılık yapılmaktadır.

2- Feyzullah Efendi Külliyesi

Feyzullah Efendi Şeyhülislam Dâmad- zâde Ebûl- Hayr Ahmed Efendi'nin oğludur. 1699 yılında Bursa'da doğmuştur. Bir çok medresede müderrislik yaptıktan sonra önce Galata Kadılığı'na ardından Bursa Kadılığı'na getirilmiştir. 1740 yılında Anadolu Kazaskeri ve 1749 yılında Rumeli Kazaskerliği'ne atanmıştır. Sultan III. Osman zamanında (1754-1757) 1755 yılında Şeyhülislamlık makamına atanmıştır. Dönem dönem kesintiye uğrayan bu görevinden 1758 yılında azledilmiştir. 1761 yılında İstanbul Sülüce'de vefat etmiştir⁶¹.

Maltepe 1509 yılında "küçük kıyamet" denilen ve 45 gün süren şiddetli depremin ardından⁶² bugün koruma altına alınan Yalı Mahallesi'nin bulunduğu mevkiye kurulmuştur.

Feyzullah Efendi'nin H. 1141 (M. 1728/ 29) yıllarında yaptırmış olduğu bu külliye, cami, hamam ve çeşmeden oluşmakta iken bu yapılarda sadece çeşme orijinal hali ile günümüze gelebilmiştir (çizim 17).

⁶¹- Reşat Ekrem Koçu, "Feyzullah Efendi (Dâmadzade)", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul 1971, s. 5731

- Abdülkadir Altınsu, *Osmanlı Şeyhülislamı*, İstanbul 1972, s. 138

- M. Orhan Bayrak, *İstanbul'da Gümüş Meşhur Adamlar (1453-1978)*, İstanbul 1979, s. 73

⁶²- Mustafa Cezar, "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler", *Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I*, İstanbul 1963, s. 382-383

a- Cami

Yalı Mahallesi'nde eski havuzlu parkın civarında bulunmaktayken, 8 Ekim 1926 tarihinde çıkan büyük bir yangında⁶³ tamamıyla yok olmuştur. Caminin kaynaklardan⁶⁴ öğrendiğimiz kitabesinde Feyzullah Efendi'nin adını ve külliye'nin inşa tarihini bulmaktayız.

" Cenâb-ı sâhibu'l-hayrât Feyzullah Efendi kim
O'dır bu câmi'- I pür-nûrî bunyâd eyleyen li'llâh
O kazasker ibn-i kazasker eyledi îcad
Recâ-yı mağrifet ümîd-i ecr ile 'ibâdetgâh
Her âyendegân olsun eger bu karye iskânî
Bu hayrâtı iderlerdi temennî her dem ve her gâh
Ümîd oldır ki ola makbûl dergâh-ı Cenâb-ı Hakk
Her ân muhtâc idi bir ma'bede zîrâ 'ibâdullah
Bi-hakk-ı Ka'be-i 'ulyâ ide bânîsine Mevlâ
İki 'âlemde lutfında kerem bir vefk-ı hâtîr-hâh
Anın Şakir bu mısra'dan çıkar yekpâre târîhin
Salâdır câmi'-i 'âlî yapıldı hasbeten li'llâh"
1141 (1728 - 29)

Bugün Kazasker Feyzullah Efendi Camii adıyla tanınan Yalı Mahallesi, Fevziye Sokak'ta bulunan cami ise, 1924 yılında Lozan Anlaşmasının sonucunda yaşanan mübadelenin ardından boş kalarak 1925'te camiye çevrilen Rum Ortodoks Hagios Nikolas Kilisesi'dir. Camiye çevrildikten sonra Cumhuriyet Camii adını alan yapı, II. Dünya Savaşı sırasında yedi yıl kadar askeri depo olarak kullanılıp, 1947 yılında tekrar ibadete açılmıştır. 3 Ağustos 1963'de Hacı Ata Köseoğlu önderliğinde ve ahalinin katkılarıyla başlatılan çalışmalar 1964'de tamamlanmış; anısına hürmeten Feyzullah Efendi'nin adı bu yeni camiye verilmiştir⁶⁵.

⁶³- Rakım Ziyaoğlu, *Yorumlu İstanbul Kütüğü*, İstanbul 1985, s. 260

⁶⁴- Mehmed Raif, *Mirat-ı İstanbul*, H. 1314 (M. 1896/ 97), s. 32

⁶⁵- Hakkı Göktürk, "Cumhuriyet Camii", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1965, s. 3625

- Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, İstanbul 1987, C. II, s. 44-45

- Rezan Çelebi, "Feyzullah Efendi Külliyesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1994, s. 308

b- Çeşme

Yalı Mahallesi, İskele Caddesi üzerinde, Asmalı Kahve'nin önündedir. Feyzullah Efendi Külliyesi'nden günümüze gelebilmiş tek orjinal yapıdır. Çeşmenin kuzeybatı ve güneydoğu cephelerinde yer alan kitabelerinden Feyzullah Efendi'nin adını ve çeşmenin camiyle aynı tarihlerde yapıldığını öğrendiğimiz H. 1141 (M. 1728/ 29) yılını okuyabilmekteyiz. Suyu yine Feyzullah Efendi'nin çabaları ile döşenen toprak künklerle getirilen Kayışdağ Suyu'dur⁶⁶.

Çeşme küfeki taşından ve kare planlıdır (çizim 6).

Çeşme'nin Asmalı Kahve'ye bakan güneydoğu cephesi ile meydana bakan tam aksi yöndeki kuzeybatı cepheleri sivri kemerler içine yerleştirilmiş aynalıklarla düzenlenmiştir (çizim 7-8). Aynalıklar, muslukluk çevrelerinde çok hafifce dışa taşkın sivri kemerlerle bezenmiştir. Bu içteki sivri kemerli bezemelerin hemen üzerlerinde ikişer küçük niş mevcuttur .

Bu iki cephede, çeşme aynalıklarını sınırlayan sivri kemerlerin hemen üzerinde üçer sıra halinde düzenlenmiş ikişer beyitten oluşan hitabelerden kuzeybatı yönündeki şöyledir⁶⁷;

"Cenâb-ı Kâdî'asker ya'nî Feyzullah Efendi'nin

Hemîşe masdar hayr ide zâtın Hazret-i Allah

İdüb bu âb-ı nâbı dört taraftan bî-riyâ icrâ

Ki oldı şev*** bu lutfi ile 'ibâdullah

Lebîbâ teşne-gâne böyle işrâb itdi târîhin

Bu vâlâ çeşmeden âb-ı hayât iç fî-sebîli'llah"

1141 (1728/ 29)

Asmalı Kahve'ye bakan güneybatı yönündeki hitabe ise

"Vaz'ı ü'l - hayrat Feyzullah Efendi kim odur
Kazıasker-i ibn kazıasker-i vala asil

Eyleyüb bu karyeyi menzur-i çeşme-i iltifat

Kıldı atşane zûlal-i berr ü ihyaen sebil

Sakir-i dai sitayiş birle tarihin didi

Menba-i zemzem-i mualla çeşme-sar-ı-bi-adil"

1141 (1728/ 29)

şeklindedir.

⁶⁶- Saadi Nazım Nirven, *İstanbul Suları*, İstanbul 1946, s. 230-31

- Mehmed Halit Bayrı, *Yer Adları ve Yer Adlarına Bağlı Folklor Bilgileriyle İstanbul*, 1951, s. 24

- Kâzım Çeçen, *İstanbul'da Osmanlı Dövründeki Su Tesisleri*, İstanbul 1984, s. 175

⁶⁷- Mehmed Raif, *Mirat-ı İstanbul*, H. 1314 (M. 1896/97), s. 32

Bu beyitlerden ilkinii söyleyen Lebib, řair Lebib Hüseyin (lm. 1767), ikincisini söyleyen şakir de řair ve vakanüvis şakir Hüseyin (lm. 1745) olabilir ⁶⁸.

1955 yılına kadar kullanılan Feyzullah Efendi şeşmesi'nin yalakları, zeminin asfaltlama şalışmaları sonucu yükselmesinden dolayı yok olmuştur. şeşmenin arka cephesinde ise kuşlar için yerleştirilmiş yksee bir su haznesi bulunur (izim 10). şeşmenin güneybatı cephesinde hazneye giren bir boru vardır (izim 9).

⁶⁸- Atilla zkırmılı, Maltepe Rehberi, İstanbul 1987, s. 43

c- Hamam

Yalı Mahallesi, Hamam Sokak'ta bugünkü Feyzullah Camii'nin mihrabı yönündedir. Günümüzde "Yalı Hamam" adıyla işlevini sürdüren yapı, Feyzullah Efendi hamamının bir devamı olarak görülse de, geçirdiği yangınlar sonucunda orjinal hiçbir özelliği kalmamıştır.

Feyzullah Efendi'nin Maltepe'ye getirdiği Kayışdağı Suyu buraya da bağlanmıştır.

Hamam'ın bir köyhamamı olma niteliğinde olduğu ve belirgin bir niteliği olmadığı söylenmektedir⁶⁹.

⁶⁹- Atilla Özkırımlı, Maltepe Rehberi, İstanbul 1987, s. 43

Feyzullah Efendi Külliyesi, bugünkü Yalı Mahallesi sınırları içinde 18.yüzyılın ilk yarısında kurulmuştur. Bu Külliye Maltepe'de, çekirdek oluşturmuş, daha sonraki yapılaşma bu çekirdek dokunun çevresinde gelişmiştir.

Çeşmesinin haricinde hiçbir iz bırakmadan yok olan külliye'nin bulunduğu bu belirleyici özellik hala devam etmektedir.

Feyzullah Efendi Külliyesi Camii'nin, kaynaklarda "sahil karya" sı olarak geçen Eski Maltepe'yi gözönüne aldığımızda, fazla ihtişamlı olmadığı muhtemeldir. Hamam'ın bir köy hamamı niteliğinde olduğu ve dış görünüşünde belirgin bir niteliği olmadığı söylemektedir. Çeşme güneydoğu kuzeybatıya bakan iki cephesinin de kitabeli olarak düzenlenmiş olması ile bir meydan çeşmesi uygulaması olarak karşımıza çıkar Asmalı Kahve'nin bulunduğu güneybatı cephesinin de eskiden açık bir alan olduğunu, daha sonra imar edilerek çeşmeye bitişecek kadar yaklaştığını ve bu nedenle çeşmenin bir meydan çeşmesi olarak algılanmasının zorlaştığını söyleyebiliriz.

Feyzullah Efendi Külliyesi'nin cami ve çeşme kitabelerinden okuduğumuz H. 1141(M. 1728/ 29) tarihi Osmanlı İmaratorluğu'nda III. Ahmed (1703-1730) Dönemi ile kendini hissettirmeye başlanan Batılılaşma faaliyetlerinin yaşandığı bir dönemdir. Asıl ağırlığını 1740 ile 1800 yılları arasında gösteren barok ve rokoko üslupları, Feyzullah Efendi Külliyesi'nin yapıldığı yıllarda henüz mimari ve süslemede kendilerini yoğun olarak göstermeye başlamamışsa da, Batı kökenli olan meydan ve meydan çeşmesi fikri Feyzullah Efendi çeşmesinde de olduğu uygulamaya başlanmıştır.

3- Beşçeşmeler

Yalı Mahallesi'nde, Beşçeşmeler Sokağı ile Eski Belediye Sokağı'nın kesiştiği köşede yer almaktadır.

Beşçeşmeler Sokağı, Eski Belediye Sokağı ve Mahallenin Muhtarları Sokağı'nın açıldığı küçük bir meydana bakan bu çeşmenin yapılış tarihi ⁷⁰ile kim tarafından yaptırıldığına ait kesin bir bilgi yoktur.

Eski Belediye Sokağı'na bakan cephede çeşme yalağı bugün mevcut olmayıp, diğer dört cephede birer taş yalak bulunur (çizim 12-13).

Başlangıç noktaları içe doğru çekilmiş basıkkaş kemerli bir niş şeklinde düzenlenmiş çeşme cephelerinde aynalıklar mermer kaplamadır. Her cephede birer musluk bulunur.

Cepheleri ayıran kenarlarda dışa taşkın hafif kavisli silmeler mevcuttur. Bunlar meydana bakan çeşme cephesinin iki yanında daha belirgindir.

Kesmetaş malzeme ile yapılmış olan çeşmede, her cephe üzerinde bir kitabelik yer boş bırakılmıştır. En üste bir dizi dış kesimi ile son bulan çeşme kuzeyinde, meydana bakan cephenin oluşturduğu eğim ile köşesi pahlanmış kabaca bir dikdörtgen oluşturan hazneye sahiptir (çizim 11). bu hazne yakın zamana kadar çeşmenin doğusunda bulunan bir dükkanın deposu olarak kullanılmıştır. Maltepe'nin ilçe olmasının ardından Belediye tarafından onarılan çeşme bugün kullanılır durumdadır⁷¹.

⁷⁰- Atilla Özkırımlı, çeşmenin 1423 yılı dolaylarında yapıldığını belirtmişse de, herhangi bir kaynak göstermemiştir. Ayrıca Ankara Savaşı ile İstanbul'un Fethi tarihleri arasına rastlayan bu tarihte bölgede bir karışıklığında yaşandığı da düşünülürse çeşmenin bu tarihlerde yapılmış olması akla pek yatkın gelmemektedir. Atilla Özkırımlı, Maltepe Rehberi, İstanbul 1987, s. 38

⁷¹- Rezan Çelebi, "Beşçeşmeler", İstanbul Ansiklopedisi, C. 2, İstanbul 1994, s. 159-160

4- Sivri Çeşme

Yalı Mahallesi'nde Iskele Caddesi ile İstasyon Caddesi'nin birleştiği köşededir.

Çeşmenin kim tarafından ve hangi tarihte yapıldığı bilinmemektedir. Fakat 1913 yılında yayınlanmış olan "Maltepe'de Şayeste Kadınefendi Mektebi-birinci seneye mahsus istatistik"de⁷² Feyzullah Efendi tarafından yaptırılan külliye'nin çeşme ve hamamına toprak künklerle getirilen Kayışdağı suyu hattının tamirinden ve bu hat üzerine yapılan çeşmeler ile çeşme sayısının artırıldığından bahseder. Muhtemelen Feyzullah Efendi Külliyesi ile güneyden kuzeye aynı hatta olan bu çeşme de o dönemde yapılmıştır. Feyzullah Efendi Çeşmesi gibi 1955 yılına kadar kullanılan bu çeşmede günümüzde fonksiyonunu yitirmiştir.

Sivri Çeşme kenarları 0.68m, yüksekliği 0.75m olan kare kesitli bir kaideye oturur. Su tesisatının girişi ve musluk delikleri de bu kaidenin gövdesinde yer almaktadır. Kaidenin üzerinde 0.20 metrelik yüksekliğinde içbükey ve dışbükey kademelerin ardından ufak bir menzil taşından oluşturulmuş çeşmeye adını veren bölüme geçilir. Bu bölüm altta 0.42 m üstte 0.35 m kenarları olan kare plana sahiptir. En üst ise yanıl kenarı 0.30 m taban kenarı 0.35 m olan bir kare pramit ile sonlanır.

⁷². Süreyya İlmen, Teşebbüslerim ve Reisliklerim, İstanbul 1949, s. 67

5- İstasyon Binası

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1856 yılında İngiltere, Fransa ve Almanya'ya imtiyazlı haklar vererek yapımını başlattığı demiryolları inşaatı 1889 ile 1898 yılları arasında yine İngiliz, Fransız ve Almanlar tarafından kurulan Anadolu Demiryolları Şirketi'nin idaresi altında devam eder. Maltepe Tren İstasyonu'nuda kapsayan İzmit-İstanbul Demiryolu hattı da 1889 ile 1898 yılları arasındaki dönemde inşa edilmiştir.

Maltepe Tren İstasyonu bu hat üzerinde ki diğer istasyon binaları gibi⁷³ taş malzeme ile yapılmıştır. Yapı üç bölümden oluşur. Orta bölümde bekleme salonunun bulunduğu zemin kat ve bir normal kat ile çatı katından oluşan bölümün, doğusunda ve batısında birer yan kanat bulunur. Bu kanatlar orta bölüm zemin kat yüksekliği ile aynı hizadadır. Demiryollarında ki teknolojik gelişmenin ardından önceleri sadece gerekli teknik teçhizatın korunduğu bölümler olan doğu ve batıdaki yan kanatlar ve orta bölümün üzerinde ki katlar günümüzde lojman olarak kullanılmaktadır.

Yapının doğusunda ve batısında yer alan kanatların kuzey ve güney cephelerinde üçer adet yuvarlak kemerli pencere açıklığı yer almaktadır. Bekleme salonu olarak kullanılan orta bölümde ise yine kuzey ve güney cephelerde, pencerelerle aynı üslupta üçer adet kapı açıklığı bulunmaktadır. Birinci katta ise bu pencereler yine kuzey ve güney cephelerde üçer adet basık yay kemerli, çatı katında ise doğu ve batıya bakan cephelerde dikdörtgen söveli pencere açıklıkları olarak düzenlenmiştir.

Zemin katta yer alan yay kemerli kapı ve pencere açıklıkları, kemerlerin sonlandığı noktalarda yatay hatlarla birbirlerine bağlanmışlardır. Aynı özellik birinci katta yer alan pencere kemerlerinde de görülmektedir. Tüm pencere ve kapı söveleri bina cephesinden hafifce dışa taşınarak belirginleştirilmişlerdir. Bir ortak özellik de tüm kilittaşlarının dışa taşınmış olmasıdır. Sövelerin cephe yüzeyinden dışa taşınarak vurgulanması, cephelerin birleştiği kenarlarda da uygulanmıştır. Bina ortada kırık çatı, yan kanatlarda beşik çatı ile örtülüdür.

İstasyon binasının biraz ilerisinde, batı yönünde aynı döneme ait köprü bulunmaktadır. Orta açıklığı demiryoluna gelen üç açıklıklı köprü altı ay önce Belediye tarafından yapılan değişiklikler sonucu orijinal görüntüsünü yitirmiş ve ismi Drama Köprüsü olarak değiştirilmiştir.

Demiryolu ile aynı üsluba sahip köprünün daha dar olan yan açıklıkları basık yay kemerli olarak düzenlenmiş, köprü ayaklarının cepheleri, yüzleri kaba olarak bırakılmış taşlarla kaplıdır.

⁷³ Söğütözü İstasyon Binası gibi yıkılarak sonradan yapılan veya Süreyya Plajı İstasyon binası gibi ihtiyaçtan dolayı ilave edilen istasyon binaları hariç.

İzmit-İstanbul Hattı üzerindeki diğer istasyon binaları gibi Eklektik Üslub'taki istasyon binası, fonksiyonunu yitirmemiş olması dolayısı ile çok az değişiklikle günümüze gelmiştir. Yapılış nedenleri olan ekonomik ve siyasi çıkarlar, köprüde kendini gösterdiği gibi yakın bir tarihte yok oluş nedenleri de olabilir⁷⁴.

⁷⁴- O. Tefik Taylan, *Demiryollar İşletmesi*, İstanbul 1936, s. 1-11

- Meissner, *Demiryollar*, (çev. Enver Berkmen), İstanbul 1940, s. 2-13

- Ömer Kamil Günçan, *Demiryollarının Ülke Stratejisine ve Ekonomisine Etkinliği*, Ankara 1992

6- Süreyya Paşa'nın İmar Faaliyetleri

Süreyya Paşa (1874-1955) H. 1318 (M.1902) yılında bugünkü Başibüyük Mahallesi sınırları içinde kalan Narlı Deresi'nden, Maltepe şosesine kadar olan araziyi çiftlik yapmak maksadıyla satın almıştır. İlk olarak Analipsis Ayazma'sı⁷⁵civarında mevcut iki odalı bir ev ve mandrayı yıktırarak haremlik ve selamlık bölümlerinden oluşan bir köşk inşa eden Süreyya Paşa bu köşkün hemen arkasında ki kayalık yamaca da bir kaya köşkü yaptırmıştır. Daha sonra Narlı Dere üzerine 40 000 m³ lük iki bent ile köşkün biraz aşağısına Süreyyapaşa Göğüs Hastalıkları Merkezinin Başhekimlik binasının bahçesinde kalan alana da 4 500 m³ lük bir havuz yaptırmıştır. Çiftliğin, Maltepe' ye açılan yolunu inşa eden Süreyya Paşa bu yolun Büyükbakkalköy'e bağlanması ve bu suretle Alemdağ yolunda açılmasını sağlamış, yolun Maltepe şosesi başlangıcında bir çeşme inşa ettirmiştir.

Süreyya Paşa Narlı Çiftliği olarak anılan bu alanın dışında Başibüyük Köyü için bir cami ve bir de okul yaptırmıştır. 1910 yılında Maltepe'de kurulan Uhuvveti Osmaniye Cemiyeti'ne önderlik ederek Maltepe'de bir lıkokul açılmasına, sokakların düzenlenmesine, kaldırım yapılmasına ve ağaçlandırılmasına çalışır. Bugün Maltepe'nin akciğeri olan Narlı Çiftliği arazisinin çamlık haline getirilmesi de O'nun çalışmaları sonucudur. Ayrıca 1946 yılında hizmete açılan Süreyya Plajı da O'nun eseridir.

Süreyya Paşa ölümünün ardından Narlı Çiftliği'nde yaptırdığı türbeye gömülmüştür.

⁷⁵- Özkan Ertuğrul, İstanbul'da Bizans Devri Su Mimarisi, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1978, s. 118-125

a- Başibüyük Camii ve Okulu

Başibüyük Mahallesi'nde Mezarlıkyolu Caddesi üzerinde sol koldadır. Cami ve okul olarak Süreyya Paşa tarafından yaptırılmıştır. Mimarı Alexandre Vallaury'dir ⁷⁶. Kapısının üzerinde yer alan ayet yazılı mermer kitabe H. 1321 (M. 1903) tarihi okunmaktadır.

Yapı bir ibadet mekanı ve bu ibadet mekanına güneybatı yönünde bitişik bir derslik bölümünden oluşmaktadır (çizim 14). Birbiriyle güneybatı yönünde açılmış bir ara kapı dışında hiçbir ilişkisi olmayan cami ve derslik mekanları tamamıyla kesmetaş malzemeden inşa edilmiştir.

Cami 7.25 m olan ölçüleri ile kare planlıdır. Üzeri kurşun kaplı çapraz tonozla örtülüdür. Yapının harım kısmı cadde seviyesinden kuzeyde iki, doğu ve batı yönlerinde altışar basamakla yükseltilmiştir. Bu basamakların sonlandığı yerde bir sahin oluşturulmuştur. Son cemaat yeri sonraki onarımlarla ilave edilmiş olup kapı kemer hizasının içten üst seviyesine kadar yükseltilmiştir. Yuvarlak kemerli kapının hemen üzerinde mermer bir kitabelik mevcuttur. Üstte ise palmet motifi oluşturarak sonlanır.

Yapı harım bölümünde güneydoğu, kuzeydoğu ve kuzeybatı cephelerine açılan ikişer pencere ile derslik bölümünde ise güneydoğu cephesine açılan bir, güneybatı cephesine açılan üç pencere ve kuzeybatı cephesine sonradan yerleştirilmiş camekanlı bölüm ile aydınlatılmaktadır. Tüm pencerelerin dikdörtgen olan söveleri dış yüzeylerde taş malzemenin cephe sathından biraz daha dışa taşınması ve bu taş malzenin yüzeylerinin kaba olarak bırakılması ile belirginleştirilmiştir. Yapının tüm cepheleri, diğer cephelerle birleştiği düşey hatlar boyunca ve saçak seviyesi hizasında pencere sövelerindekine benzeyen, cephe sathından dışa hafifce taşınmış yüzeyleri kaba bırakılmış taş örgü ile belirginleştirilmiştir. Aynı işlem yapının mihrap cephesinde, cami ile derslik duvarlarının birleştiği noktada tekrarlanarak ayrı fonksiyonlu bu mekanlar dışarıdan da vurgulanmıştır.

⁷⁶- O sırada Miralay rütbesi taşıyan Süreyya Paşa Haydarpaşa'da inşaatı devam etmekte olan yapıyı askeriyece üstlenilen Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin mimarlığını yapan Alexandre Vallaury ile askeri yoldan bir bağlantı kurarak kendisinden Başibüyük de yapılacak bir cami ve okul için plan yapmasını ister. Süreyya İlmén, *Teşebbüslerim ve Reisliklerim*, İstanbul 1949, s. 79,211

Cami mekanını aydınlatan pencereler dışta dikdörtgen söveli olmalarına rağmen içte basık kemerli olarak düzenlenmişlerdir ;yine içte mekan ahşap bir tavan ile örüldür.

İki taşıyıcı ayağa oturan kadınlar mahfeline rastlayan kapı kemerinin iç kısmı mahfel seviyesinde boş bırakılarak niş şeklinde düzenlenmiştir. Minareye geçilen kapıda mahfeldedir.

Mihrap nişi yarım daire şeklindedir. İki yanı sütun biçimiyle yivlendirilmiştir.

Minber ahşap malzemedendir. Korkuluklarında barok tarzı bitki motifi bulunmaktadır.

Caminin güneybatısındaki derslik bölümünün harim kısmı ile arasında bir kapı açıklığı bulunmasına rağmen asıl girişi cami girişinden ayrı ve bu bölümün batısındadır. Yapının arsasının batı yönünde eğimli olması nedeniyle bu bölüme sekiz basamakla çıkılır. Yaklaşık olarak 2 m² ik bir sahinin ardından sağ tarafta yer alan derslik kısmına geçilir. Derslik 3.35 m eninde, 5.65m boyundadır.

Yapının en ilgi çekici yönü minaresidir. Yapı kütlesi içinden yükselen minare şerefe seviyesine kadar köşelerinden pahlanmış kare plana sahiptir. Kare planlı bu gövde tamamen yüzeyleri kabaca yontulmuş taşla örülmüştür. İçte ise tuğla malzeme ile yapılmış dönel merdivenlidir. Her cephe de dörder konsol üzerine oturan kare şeklindeki şerefe dışa taşkındır. Korkulukları mermer olup yuvarlak kemerli açıklıklara sahiptir. Şerefeden sonra silindirik olarak devam eden gövde yine konsollarla dışa taşkın armudi formu kurşun kaplamalı külahla sona erer.

Süreyya Paşa 'nın H. 1321(M. 1903) tarihinde yaptırdığı, Mimar Alexandre Vallaury'nin planlarını çizdiği Başibüyük Camii ve Okulu Osmanlı İmparatorluğu'nda 1880'li yıllarda yaşanmaya başlanan Eklektik Üslûbün hakim olduğu bir yapıdır.

Cami yabancı mimarların biraz da Panislamizm hareketlerini yansıtmak istemeleri sonucu özellikle İslam Eklektiği Üslûbunu sergileyen Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane binasıyla aynı mimari ve süsleme özelliklerine sahiptir. Hatta Cami'nin minaresi ile Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin köşelerine yerleştirilmiş kuleler, şerefe hizasına kadar kare kesitli, kenarları pahlanmış, gövdeleri ve şerefe hizasından sonra silindirik olarak devam eden armudi formu kulahları ile aynıdır.

Ayrıca Başibüyük Camii'nin bir de bitişik nizamda yapılmış okulunun olması yabancı mimarların uygulamalarda ağırlıklı olarak yer aldığı XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl başı Osmanlı mimarisi içinde bu mimarların bulundukları kültürü anlamaya ve yorumlamaya yönelik çabalarının bir göstergesidir.

Başibüyük Mahallesi'nde 1903 yılında çok küçük bir köy iken, dönemin mimari anlayışını sergileyen böyle bir yapının inşa edilmesi mimarlık ve sanat tarihi bakımından da oldukça önemlidir.

b- Süreyya Paşa Çeşmesi

E-5 yolu üzerindeki Maltepe Köprüsü'nden Başibüyük Mahallesi'ne giden Başibüyük Caddesi (Atatürk Caddesi) üzerinde köprüden yaklaşık 2 km içeride, Filiz Sokağı ile Nil Caddesi'nin kesiştiği noktadır. Çeşme Feyzullah Efendi'nin'nın Büyükbakkalköy ve dolayısıyla Alemdağ yoluna bağladığı Maltepe yolunun başlangıcına da yakındır.

XX. yüzyıl başlarında yapılan Çeşme moloz taşlardan örülmüş dikdörtgen planlı bir su haznesi ve bu haznenin Başibüyük Caddesi (Atatürk Caddesi)'ne bakan cephesinde yer alan 0.94 m eninde ve 1.42 m boyunda mermer bir aynalıktan ibarettir (çizim 15-16). Yalak cephe ile birleştiği yüzeyin haricinde tamamen kırılmış ve molozla dolmuştur.

Çeşmenin mermer aynalığı, simetrik olarak rumiler ve kıvrık dallarla bezenmiştir.

Bugün oldukça bakımsız durumda olan çeşmenin musluklarından akmayan su, çeşmenin su haznesine yerleştiren hortumlara alınarak ücret karşılığı inşaat suyu olarak satılmaktadır.

Süreyya Paşa Çeşme'si fazla iddeali olmamasına rağmen, mermer aynalığını simetrik olarak bezeyen rumiler ve kıvrık dallarla klasik natüralist üslûbtadır. Boyutlarının böylesine ufak tutulması çeşmenin umuma açık olmayıp, çiftlik sınırları içinde aile fertlerinin ihtiyaçları için inşa edilmiş olmasındandır.

c- Süreyya Paşa 'nın Diğer İmar Faaliyetleri

1910 yılında Maltepe'de Süreyya Paşa önderliğinde Uhuvveti Osmaniye Cemiyeti kurulur. Bu Cemiyetin amacı, 1906 yılında Padişah buyruğu ile kurulan Rum Mektebi'nin ardından Müslüman çocuklar için Feyzullah Efendi Camii'nin avlusundaki iki odadan oluşan mahalle mektebinin yetersiz görülmesi dolayısıyla yine Padişah'tan yardım alarak bir mektep yaptırmaktır. Süreyya Paşa'nın girişimleri ile Abdülmecid'in azadettiği cariyesi Cezbidil Kalfa'nın ölümü ile boşalan ev tekrar Padişah buyruğu ile Abdülmecid'in beşinci karısı Şayestekadın adı ile mektebe dönüştürülmüştür⁷⁷.

Lozan Anlaşması'nın ardından yaşanan mübadele sonucu Şayestekadın İlkokulu yanındaki Rum Mektebi binası boşalınca, burası 1. İlkokul adıyla kullanılmaya başlanılır. Bu arada Şayestekadın İlkokulu'nun ahşap binası yıkılarak okul bahçesine eklenmiştir. 1949 yılında 1. İlkokul bu binadan taşınır ve Şayestekadın Pratik Kız Sanat Okulu olarak bina işlevini sürdürmeye devam eder⁷⁸.

1. İlkokul'un ardından Süreyya Paşa 1921 yılında Feyzullah Efendi'nin varislerinden birinin bağışladığı arsa üzerinde yer alan tek katlı ahşap bir binanın okula çevrilmesi için tekrar çalışmaya başlamıştır. Önceleri üç derslikli bir ilkokul olan bina 1936-37 yılında beş derslikli hale getirilmiştir. Bu okul ilk açıldığında 2. İlkokul olarak anılırken ahalinin genel arzusu ile adı Feyzullah Efendi'nin anısına hürmeten Feyzullah İlkokulu olarak değiştirilmiştir. Eski ahşap bina 1964 yılında yıktırılmış yerine 1967 yılında ek bir bina yaptırılmıştır⁷⁹.

Süreyya Paşa Balat'ta mensucat fabrikası ve Kadıköy'de Süreyya Sineması'nı yaptırmasının ardından çevresinden aldığı teşvikle Maltepe'de bir plaj yaptırmaya karar vermiştir. 20 Haziran 1939'da başlayan plaj inşaatı II. Dünya Savaşı'nın çıkması ile çok zor şartlarda devam ederek 8 Haziran 1946'da tamamlanmıştır.

Plajın tamamlanmasının ardından Devlet Demiryolları İdaresi plajın bulunduğu mevkiye bir peron inşa ettirmiştir. Ardından Vali Lütfü Kırdar'ın girişimiyle plaj asfalt bir yol ile Bağdat Caddesi'ne bağlanmıştır. Plaj başta bir müdiriyet dairesi olmak üzere 80 adet birinci mevki, 200 adet ikinci mevki soyunma kabinleri ve 42 odalı bir otelden oluşmaktaydı. Sahil uzunluğu ise 300 metreyi bulmaktaydı.

⁷⁷- M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1980, s. 150

⁷⁸- Süreyya İlmen, *Teşebbüslerim ve Reisliklerim*, İstanbul 1949, s. 67-78

⁷⁹- Süreyya İlmen, *Teşebbüslerim ve Reisliklerim*, İstanbul 1949, s.79-80

- Hakkı Göktürk, "Feyzullah İlkokulu", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul 1971, s. 5745

Bugün Maltepe Belediyesi'nin sembolü olan sahilden 50m kadar uzakta deniz içinde kayalar üzerine yapılmış, altı sütunun taşıdığı bir kubbeden oluşan yapı ise o dönemde plajın sembolü olarak inşa edilmiştir⁸⁰.

Sahil yolunun yapımı sırasında Süreyya Plajı tamamen yok edilmiştir. Plajın tren istasyonuna bakan cephesinde yer alan rölyeflerde, Türkiye'de ilklerden biri olan bu plajın anısına saklanacakken plajın yıkımı sırasında iş makineleri ile kırılmıştır. Süreyya Plajı'nın bulunduğu yere Migros binası yapılmış, halkın Bakireler Tapınağı olarak adlandırdığı sembolik yapı da Migros binasının otopark girişinde kalmıştır.

Süreyya Paşa 1950 yılında Narlı Çiftliği'nin tamamını senatoryum yapılması için hibe etmiştir. 30 Kasım 1951'de bu hastane 20 yatakla hizmete açılmıştır. Hastanenin suyu Süreyya Paşa 'nın 1902 yılında yaptırdığı Narlı Dere üzerine kurulan iki su bendinen sağlanmaktadır. Süreyyapaşa Göğüs Hastalıkları Merkezi, Süreyya Paşa 'nın ağaçlandığı bu alanı korumak amacı ile O'nun Kaya Köşkü'nü yangın kulesine çevirmiştir.

⁸⁰ Süreyya Paşa bu sembolik yapıyı Avrupa'dan gelen filmlerden etkilenecek inşa ettirmiştir.

Oysa Belediyenin yaptığı bir çok çalışmada bu yapının adı bir efsaneye bağlanıp Bakireler Tapınağı olarak anılmaktadır. Süreyya İlmen, *Teşebbüslerim ve Reisliklerim*, İstanbul 1949, s.203-207

7- Sivil Mimari Örnekleri

a- Süreyya Paşa Köşkü

Maltepe'de Sivil mimariye ait en güzel örnekler yine Süreyya Paşa'nın 1902 yılında Nalı Çiftliğini aldıktan sonra burada yaptırdığı köşktür.

Zemin katı taş malzeme ile inşa edilen köşkün, birinci ve ikinci katları bağdadi duvar tekniğinde, dıştan ahşap kaplama içten ise sıvalıdır.

Köşkün doğu ve batı yönünde iki girişi vardır. Doğru yönündeki giriş hem köşkün zemin katına hem de birinci katına girmek için ayrı ayrı düzenlenmiştir. Batı yönde ki girişten ise sadece birinci kata çıkılmaktadır. Doğru yönünde birinci kata çıkılan merdivenler taş malzeme ile batı yönünde ise dökme demir ile korkuluk levhaları artnouvo olarak yapılmıştır.

Yapı doğu yönünde bir kat, batı yönünde ise iki kat olarak inşa edilmiştir.

Yapının zemin katında küçük bir mutfak, hela ve odalar bulunur. Bu kattan çift kollu bir merdiven ile birinci kata çıkış sağlanmıştır. Zemin kattan, kuzey yönünde, birinci kat girişi ile ilişkisi olmayan bahçeye açılan bir başka kapı açıklığı da vardır. Bu bölüm muhtemelen hizmetkarlara ayrılmıştır.

Birinci kata batı yönündeki döküm merdivenlerden çıkıldığında orta açıklık şeklinde düzenlenmiş alanın sağına iki oda soluna bir oda ve hela yerleştirilmiştir. Bu orta açıklığın doğusuna doğru gidildiğinde solda yine çift kollu merdivenle ikinci kata geçiş mevcuttur.

Birinci kata doğu yönündeki taş girişten de çıkmak mümkündür. Bu katın doğu yönünden girilen alanı ile batı yönünden girilen alanı içten duvarla ayrılmıştır. Yapının doğu yönü selamlık, batı yönü de harem olarak düzenlenmiştir.

Köşkün batısında zemin ve normal kattan oluşan diğer bir yapı daha bulunmaktadır. Aynı inşaat tekniği ile inşa edilen bu yapının kuzey bölümünde yaklaşık 5 m'lik bir konsol bölümü dört adet kare kesitli beton direk taşınmaktadır. Bu daha küçük ebetli yapının doğusunda yaklaşık 1.30 m'ye 2 m ebatlarındaki zeminden başlayıp yapı boyunu oldukça aşan bacası ile buranın mutfak olduğu anlaşılır.

Her iki yapının da döşemeleri çökmüş, ikinci yapının kuzey yönündeki konsol bölümü ana binadan ayrılmıştır.

Ayrıca köşkün doğusunda kalan selamlık girişinin önünde limonluk, batısında kalan harem bölümünün önünde bugün ne olduğu anlaşılmayacak halde kademeli olarak düzenlenmiş ufak bir havuz bulunmaktadır.

Köşkün hemen arkasında yeralan yamacın tepe noktasında , köşkten bir kilometre uzaklıkta yine Süreyya Paşa'nın yaptırdığı Kaya Köşkü bulunmaktadır. Tamamen taş malzemeden yapılmış Kaya Köşkü yaklaşık 10 m² lik bir alanı kaplar. Mimarisi fazla dikkat çekici olmamasına rağmen kurulduğu yer itibarıyla bütün Narlı Çiftliği'ni, Maltepe'yi ve Adalar dahil Marmara Denizi'ni görebilmektedir.

Bu yapıların tamamı 1950 yılında Narlı Çiftliği'nin senatoryum yapılması için Süreyya Paşa

tarafından Belediye'nin başkanlık ettiği bir vakıf kurularak bağışlanmıştır. 1952 yılında Süreyya Paşa'nın Köşkü yapılan hastanenin yatak kapasitesini artırmak amacı ile hastaneye ilave edilmiştir. 1958 yılında Blok-A 'nın açılması ile terkedilmişlerdir⁸¹.

⁸¹- Süreyya İmen, Teşebbüslerim ve Reisliklerim, İstanbul 1949, s. 209-215

- Abit Köymen, Süreyyapaşa Göğüs Hastalıkları Merkezi 25.Yıl , İstanbul 1977, s. 7-12

b- Yalı Mahallesi

Yalı Mahallesi, Maltepe'de kalmış birkaç sivil mimari örneğinin mevcut olduğu ve bugün Belediye tarafından koruma planları yaptırılarak, sit alanı ilan edilmiş tek yerleşim birimidir (çizim 17).

Bu mahallede 1926 yılında çıkan yangında büyük bölümü yok olan bu binalardan günümüze çok azı gelebilmiştir; Üstelik bunların da çoğu içlerine girilemeyecek durumda yıkılmak üzeredir.

Binaların büyük bölümü zemin katı yığma, üzeri bir veya iki kat olarak inşa edilmiş olup bina yoğunluğu Beşçeşmeler ve Feyzullah Efendi Çeşmesi civarındadır.

C-Ek

Günümüzde Maltepe İlçesi'nin sınırları dışında kalan fakat Maltepe'nin tarihi dokusun belirlenmesinde önemli olan eserler

Dragos Kalıntıları

Kartal İlçesi Tekel Sigara Fabrikası Dinlenme Kampındadır. Küçük bir saray veya köşke ait olması muhtemel hamam kalıntısı; tahminen VI. yüzyılda yapılmış olup XIV. yüzyıla kadar kullanılmıştır⁸²

⁸² - Alpay Pasinli, Cihat Soyhan, "Cevizli (Dragos) Kalıntıları", *TTOK Belleteni*, sayı 62, İstanbul 1978, s. 30-33
- R. Janin, *Constantinople Byzantine*, Paris 1950, s. 448
- Celalettin Germiyanoğlu, "Ortaçağda İstanbul'un Anadolu Kıyısı: Maltepe- Orhantepe (Bryas)", *Akşam*, sayı 11322, İstanbul 1950, s. 4
- Gülgün (Kalkinoğlu) Köroğlu, *Bizans Sanatında İkonoklazma Dönemi*, (Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Santa Tarihi Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1994, s. 122

Kayışdağı Kalıntıları

Kadıköy İlçesi sınırları içerisinde Kayışdağ Mahallesiinde muhtemelen V. yüzyılda yapılmış manastıra ait kalıntılar bulunmuřtur⁸³.

-
- ⁸³ - R. Janin , La Banlieue Asiatique de Constantinople , *Échos d'Orient* , No 131, 1923, s. 281-290
- R. Janin , *Constantinople Byzantine* , Paris 1950, s. 447
- R. Janin , La Banlieue Asiatique de Constantinople , *Échos d'Orient* 22, Paris 1975, s. 43 -51
- Nuşın Asgari, "İstanbul Temel Kazılarında Haberler - 1984" , *III. Araştırma Sonuçları Toplantısı* , Ankara (1985) 1986, s. 80
- Enis Karakaya, "Bizans Döneminde İstanbul'un Banliyöleri" , *İlgi*, sayı 70, İstanbul 1992, s. 30

Aydos Kalıntıları

Pendik Belediyesi'nin güneyinde yer alan Aydos Dağı'nda Bizans Dönemi'ne ait manastır kalıntıları olduğu söylenmektedir⁸⁴.

-
- ⁸⁴ - R. Janin , La Banlieue Asiatique de Constantinople , *Échos d'Orient* , No 131, 1923, s. 296
- R. Janin , La Forteresse Byzantine d'Aétoz, *Échos d'Orient*, No 151 , 1928, s. 205-209
- R. Janin, *Constantinople Byzantine* , Paris 1950, s. 446
- R. Janin , La Banlieue Asiatique de Constantinople , *Échos d'Orient* 22, Paris 1975, s. 51
- Dimitri Rayçonovski, *Bizans Arkeolojisi Çalışmaları* Bakımından "Hellenikos Philologikos Syllogos", (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi) , İstanbul 1974, s. 123-125, 148-150
- Enis Karakaya; " Bizans Döneminde İstanbul'un Banliyöleri " , *İlgi* , sayı 70, İstanbul 1992, s. 30

Samandra Kalıntıları

Samandra Belde Belediyesi sınırları içinde Yakacık Caddesi üzerindedir. Mevcut buluntular VI. yüzyıla ait bir saray ve yakın tarihte temel hafriyatı sırasında ortaya çıkan bu sarayın hamamına aittir.

Spina veya Stina adı verilen aynı tarihli bir manastırında bu bölgede olduğu bilinmektedir⁸⁵.

-
- ⁸⁵ - R. Janin , La Banlieue Asiatique de Constantinople , *Échos d'Orient* , No 131, 1923, s. 290-294
- R. Janin , La Banlieue Asiatique de Constantinople , *Échos d'Orient* 22, Paris 1975 s. 50-51
- R. Janin, *Constantinople Byzantine* , Paris 1950, s.147,451-452
- Semavi Eyice, " İstanbul'da Abbasi Saraylarının Benzeri Olarak Yapılan Bir Bizans Sarayı Bryas Sarayı", *TTK Belleten*, C. XXIII , sayı 89, Ankara 1959, s. 94-95
- Dimitri Rayçonovski, *Bizans Arkeolojisi ÇalışmalarıBakımından "Hellenikos Philologikos Syllogos"*, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi) , İstanbul 1974, s. 148-150, 157-158
- Özkan Ertuğrul, *Türkiye'de Bizans Sayfiye Sarayları* ,(İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1984, s. 32-35, 138
- Ozkan Ertuğrul, "Bizans Sayfiye Sarayları", *İlgi* , No 56, İstanbul 1989, s. 25
- Enis Karakaya; " Bizans Döneminde İstanbul'un Banliyöleri ", *İlgi* , sayı 70, İstanbul 1992, s. 30

Yakacık Kalıntıları

Kartal İlçesi'nde , Kartal- Yakacık yolunun Ankara Asfaltı'nı kestiği noktanın kuzeyinde VIII. ile IX. yüzyıllara tarihlenen kilse kalıntısına ait mimari ve taşınabilir parçaların varlığı bilinmektedir⁸⁶.

⁸⁶- Nezihi Fıratlı, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, C. 11-12, İstanbul 1964, s. 107

- Semavi Eyice, "Tuzla'nın Değirmenaltı Mevkiinde Bir Bizans Kalıntısı",

Sanat Tarihi Yıllığı V, (ayrı basım), İstanbul 1973, s. 47

- Enis Karakaya, "Bizans Döneminde İstanbul Banliyöleri", *İlgi*, sayı 70, İstanbul 1992, s. 29

Bostancı Kalıntıları

Kadıköy İlçesi Bostancı sınırları içinde VIII. yüzyılda kullanıldığı bilinen bir liman, yazlık saray ve muhtemelen IX. yüzyılda yapılmış Meryem'e ithaf edilmiş manastıra ait mimari buluntular ile Çamlıkburnu mevkiinde bazı duvar kalıntılarından söz edilmektedir⁸⁷.

Ayrıca Maltepe ile Kadıköy İlçeleri 'nin doğal sınırını oluşturan Çamaşırcı Deresi üzerindeki XVI. yüzyıla tarihlenen köprü ile bu köprünün yanında II. Mahmud Dönemi'ne (1808-1839) tarihlenen Bostancı Derbendi Çeşmesi bulunmaktadır⁸⁸.

⁸⁷ - R. Janin , La Banlieue Asiatique de Constantinople , *Échos d'Orient* , No 130, 1923, s.190

- R. Janin, *Constantinople Byzantine* , Paris 1950, s.230

- Ernest Mamboury , *Istanbul Touristique*, İstanbul 1951, s. 563

- Semavi Eyice, " İstanbul'da Abbasi Saraylarının Benzeri Olarak Yapılan Bir Bizans Sarayı Bryas Sarayı", *TTK Belleten*, C. XXIII, sayı 89 , Ankara 1959, s. 79-101

- Enis Karakaya; " Bizans Döneminde İstanbul'un Banliyöleri ", *İlgi* , sayı 70, İstanbul 1992, s. 30

⁸⁸- Semavi Eyice, *Istanbul Petit Guide* , İstanbul 1955, s. 115-116

- Semavi Eyice, "İstanbul - Şam - Bağdad Yolu Üzerindeki Mimari Eserler I ", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* , C. 9, sayı 13, İstanbul 1958, s. 81-110

- M. Kemal Özergin, "Üsküdar - Bostancıbaşı Derbendi Güzergahı Mimari Eserlerin Kitabeleri ", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* , C. 9, sayı 13, İstanbul 1958, s.111-132

- Reşat Ekrem Koçu, " Bağdad Yolu Üzerindeki Mimari Eserler ", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1960, s. 1813-1814

Caddebostan Kalıntıları

Kadıköy İlçesi Caddebostan mevkiinde IV. yüzyıl ile XI. yüzyıl arasında kullanılmış olan manastır kalıntısından ve limandan söz edilmektedir⁸⁹.

-
- ⁸⁹- R. Janin , La Banlieue Asiatique de Constantinople , *Échos d'Orient* , No 130, 1923, s. 182-190
- R. Janin, *Constantinople Byzantine* , Paris 1950, s. 229-230
- Ernest Mamboury, *İstanbul Touristique* , İstanbul 1951, s. 562
- Semavi Eyice, " İstanbul'da Abbasi Saraylarının Benzeri Olarak Yapılan Bir Bizans Sarayı Bryas Sarayı", *TTK Belleten*, C. XXIII , sayı 89, Ankara 1959, s. 79-101
- Dimitri Rayçonovski, *Bizans Arkeolojisi Çalışmaları Bakımından "Hellenikos Philologikos Syllogos"*, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi) , İstanbul 1974, s. 123-125
- Enis Karakaya; " Bizans Döneminde İstanbul'un Banliyöleri ", *İlgi* , sayı 70, İstanbul 1992, s. 28

Kartal Kalıntıları

Kartal İlçesi'nde Prehistorik dönemlere ait mancınık taşlarının yanı sıra Bizans Dönemi'nde bir liman ve bir takım dini tesisler olduğundan söz edilir⁹⁰.

-
- ⁹⁰ - R. Janin , La Banlieue Asiatique de Constantinople , *Échos d'Orient* , No 130, 1923, s. 195-196
- R. Janin, *Constantinople Byzantine* , Paris 1950, s. 230-231
- Ernest Mamboury, *Istanbul Touristique*, İstanbul 1951, s. 563
- Dimitri Rayçonovski, *Bizans Arkeolojisi Çalışmaları Bakımından "Hellenikos Philologikos Syllogos"*, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi) , İstanbul 1974, s.109
- Enis Karakaya; " Bizans Döneminde İstanbul'un Banliyöleri ", *İlgi* ,sayı 70, İstanbul 1992, , s. 29

Pendik Kalıntıları

Pendik İlçesi'nde MÖ 5000 'e tarihlenen prehistorik yerleşimin yanısıra Bizans Dönemi'nde çevresi surlarla çevrili bu mevkiide bir kilise ve silindirik formlu samıç olduğu bilinmektedir. Ayrıca Kurtköy yakınlarında yine bir kilise şapel , mezar odası ve keşiş hücrelerinden oluşan Orta Bizans (842-1204) devrine ait manastır kalıntıları ve Yunus'ta çimento fabrikası civarında da diğer bir manastıra ait kalıntılar bulunmuştur ⁹¹ .

-
- ⁹¹- R. Janin , La Banlieue Asiatique de Constantinople , *Échos d'Orient* , No 130, 1923, s. 196-198
- R. Janin, *Constantinople Byzantine* , Paris 1950, s. 459
- Nezihi Fıratlı, "İstanbul İçinde ve Civarındaki Muhtelif Buluntular ve Kazılar", *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, No 4, İstanbul 1950, s. 42
- Ernest Mamboury, *İstanbul Touristique*, İstanbul 1951, s. 563
- Dimitri Rayçonovski, *Bizans Arkeolojisi Çalışmaları Bakımından "Hellenikos Philologikos Syllogos"*, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi) , İstanbul 1974, s.177-180
- Enis Karakaya " Bizans Döneminde İstanbul'un Banliyöleri ", *İlgi* , sayı 70, İstanbul 1992, s. 29-30

III. SONUÇ

Kocaeli Yarımadası'nın güneybatısında yer alan Maltepe İlçe'sinde yerleşim olduğuna dair en erken tarihli kaynak MS. I. yüzyıla aittir. IX. yüzyıla kadar Maltepe'nin yakın civarındaki kalıntılardan ve kaynaklardan öğrenebildiğimiz İlçe'nin tarihi IX. yüzyıldan günümüze altyapısı ile gelebilen Bryas Sarayı ile belirlenmiştir.

XI. yüzyılda kısa bir dönem de olsa Anadolu Selçukluları'nın eline geçen Maltepe ve civarı, XV. yüzyılda bir daha el değiştirmeksizin Türk toprağı olmuştur.

Bizans Dönemi'nde, Bryas Sarayı kalıntılarında ve İlçe sınırları içinde olmasa da Tekel Sigara Fabrikası Dinlenme Kampında bulunan hamam kalıntıları ve Samandra'daki saray kalıntılarında anlaşılacağı gibi, köşkler ve saraylar yapmak için tercih edilen Maltepe ancak XVI. yüzyılda tarımla uğraşan bir sahil köyü niteliğindedir.

XVIII. yüzyılda Feyzullah Efendi'nin imar faaliyetleri ile ilk kez planlı olarak bir yapılaşma sözkonusu olan Maltepe'de, XX. yüzyıla kadar demiryolunun geçmesi ve İstasyon binasının yapılması dışında önemli bir imar faaliyeti olmamıştır.

XX. yüzyılda Süreyya Paşa'nın imar faaliyetleri ile Maltepe adeta yeniden düzenlenmiştir. Bu kapsamda Başibüyük'de İstanbul'da çalışmış olan yabancı mimarlardan Allexandre Vallauray de cami ve okuldan oluşan adeta küçük bir külliye ile imar faaliyetine katılmış olması dikkati çekicidir. Bu dönemde İstanbul banliyölerinde küçük külliyeler niteliğindeki bu tip yapılarla planlı bir yerleşim girişimine işaret eden bir dizi yapının değerlendirilmesi açısından da bu yapılar ayrıca üzerinde durulmağa değer niteliktedir. Bu yüzyıl içindeki önemli bir olay ise Lozan Anlaşması ile buradan giden Rumlar'ın Maltepe'nin tarihi dokusunu oluşturan yapılarının yok olması ve gelen muhacirlerin ihtiyaçlarına cevap vermek için yapılan yeni kamu binalarının ve sivil binaların hızla artışıdır.

1965 yılına kadar halen tarımla uğraşan küçük bir sahil köyü görünümündeki Maltepe, gecekondulaşmadan nasibini büyük ölçüde almış, İstanbul'un diğer ilçelerine nazaran çok daha az sayıdaki tarihi nitelikli binasını da ya kaybetmiş ya da kaybetmek üzeredir.

IV . BİBLİYOGRAFYA

- ___ A.C. , *İstanbul*, İstanbul 1932
- ___ AHMET Rasim, *Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi*, C. 1, İstanbul 1326-27
- ___ AHMET Refik, *Hicri Onbirinci Asırda İstanbul Hayatı (1000-1100)*, İstanbul 1988
- ___ AHMET Refik, *Onaltıncı Asırda İstanbul Hayatı (1553-1591)*, İstanbul 1988
- ___ AKSEL, Atilla , "Maltepe İlçesi" , *İstanbul Ansiklopedisi* ,C. 5 , İstanbul 1994, s. 281-282
- ___ AKSU, Hüsamettin, *1782 Yılı Yangınları (Harik Risâlesi. 1196)* , İstanbul 1994
- ___ AKTEN,Necmettin, *İstanbul Ulaşımında Denizden Yararlanma*, İstanbul 1994
- ___ ALGIN Ülkü, *Bölgemiz Marmara İstanbul ve İlçeleri (3.Baskı)*, İstanbul 1982
- ___ ALTINSU, Abdulkadir, *Osmanlı Şeyhülislamı* , İstanbul 1972
- ___ ALTUN, Ara, *Dipnotu ve Bibliyografya Esasları*, İstanbul 1986
- ___ ALTUN Ara, *Sanat Tarihinde Mimari Çizim İçin Küçük Rehber I*, (İkinci Basım), İstanbul 1983
- ___ ANONİM, *Kartal Maltepe Rehberi* (tarihsiz)
- ___ ANONİM, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, (haz: A.Nihat ATSIZ),Ankara 1985
- ___ ANONİM, *Tevârîh-i Âl-i Osman*, (haz: Nihat Azamat),İstanbul 1992
- ___ ANONİM, *De Paris Constantinople*, Paris 1912
- ___ ANONİM, *Les Guides Bleus Illust Rés* , Paris 1957
- ___ ANONİM, *Maltepe*, (Pendik Olay Gazetesinin Okurlarına Ücretsiz Armağını) (tarihsiz)
- ___ ANONİM, *Voyageur en Orient*, İstanbul 1912
- ___ ARSEVEN, Celal Esat, *Eski İstanbul (Abidat ve Mebanisi)* İstanbul 1989
- ___ ASGARİ Nurşin, " İstanbul Temel Kazılarında Haberler" *III. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara (1985) 1986
- ___ BAYRAK, M.Orhan, *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar (1453-1978)*, İstanbul 1979
- ___ BAYRI, Mehmet Halil , *Yeradları ve Yeradlarına Bağlı Olarak İstanbul* (tarihsiz)
- ___ BRONOFF N., " Une Eglise Monostique Aux Environs de Chalcedonie", *Échos d'Orient* 30,No 145 , 1927, s. 33-57
- ___ ÇEÇEN, Kazım, *İstanbul'da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri*, İstanbul 1984
- ___ ÇELEBİ, Rezan, " Beşçeşmeler", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1994, s. 159-160
- ___ ÇELEBİ, Rezan, "Başibüyük Camii", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2 ,İstanbul 1994, s. 79-80
- ___ CEZAR, Mustafa, "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler", *Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeler I*, İstanbul 1963
- ___ ÇELEBİ, Rezan, " Feyzullah Efendi Külliyesi", *İstanbul Ansiklopedisi* , C. 3, İstanbul 1994, s. 308
- ___ DANIŞMENT, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 1, İstanbul 1945
- ___ EĞİLMEZ, Ertuğrul, "Maltepe Camii (İstanbul) ", *Arkitekt*, C. 26, No 288, İstanbul 1957, s. 113-116

- EGEMEN, Affan, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1983
- ERGİN, Kazım, GÜÇLÜ, Uğur, UZ, Zeki, *Türkiye ve Civarının Deprem Katoloğu*, İstanbul 1967
- ERKAL, Bilal, *İstanbul- Kartal İlçesi'nin Tarihi ve Coğrafyası*, (İstanbul Atatürk Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilgiler Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi), İstanbul 1978
- ERTUĞRUL, Özkan, *Türkiye'de Bizans Sayfiye Sarayları*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi), İstanbul 1984
- ERTUĞRUL, Özkan, " Bizans Sayfiye Sarayları ", *İlgi*, No 56, İstanbul 1989, s. 23-27
- ERTUĞRUL, Özkan, *İstanbul'da Bizans Devri Su Mimarisi* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1987
- EVLİYA ÇELEBİ , *Seyahatname (Giriş)*, (haz: İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1983
- EYİCE, Semavi, " (İstanbul), Bizans-İslam-Türk Sanat Münasebetleri", *V. Türk Tarih Kongresi Ankara 12-17 Nisan 1956 Kongreye Sunulan Tebliğler Türk Tarih Kurumu*, seri no IX, No 5, Ankara 1960
- EYİCE, Semavi, " İstanbul-Şam-Bağdat Yolu Üzerindeki Mimari Eserler I", *Tarih Dergisi*, C. 9, sayı 13, İstanbul 1958
- EYİCE, Semavi, "Tarih İçinde İstanbul ve Şehrin Gelişmesi", Atatürk Konferansları VII, 1980
- EYİCE, Semavi, "J.von Hammer- Purgstall ve Seyhatnameleri", *T.T.K. Belleten*, C. XLVI, sayı 183'den Aynbasım, Ankara 1983
- EYİCE, Semavi, "Tuzla'nın Değirmenaltı Mevkiinde Bir Bizans Kalıntısı ", *Sanat Tarihi Yıllığı V*, İstanbul 1973
- EYİCE, Semavi, "İstanbul'da Abbasi Saraylarının Benzeri Olarak Bir Bizans Sarayı Bryas Sarayı", *T.T.K. Belleten*, C. XXIII, sayı 89, Ankara 1959, s. 79/101
- EYİCE, Semavi, "İznik'te Bir Bizans Kilisesi" , *T. T.K. Belleten*, C. XIII, sayı 49, Ankara 1949
- EYİCE, Semavi, *İstanbul Petit Guide*, İstanbul 1955
- EYİCE, Semavi, "İstanbul'un Mahalle ve Semt Adları", *Türkiyat Mecmuası XIV'den Ayrıbasım*, İstanbul 1965
- FIRATLI, Nezihi, "Müzedden ve İstanbul'dan Haberler", *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, No 8, İstanbul 1958, s. 30-31
- FIRATLI, Nezihi, "Yakacık ile Kartal Arasında Bulunan Kilise Kalıntısı", *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, C. 11-12, İstanbul 1964, s. 107
- FIRATLI, Nezihi, "İstanbul İçinde ve Civarındaki Muhtelif Buluntu ve Kazılar", *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, No 4, İstanbul 1950, s. 42
- GERMİYANOĞLU, Celalettin, "Ortaçağda İstanbul'un Anadolu Kıyısı: Maltepe-

- Orhantepe (Bryas)", *Akşam* , sayı 11322, İstanbul 1950, s. 4-7
- GERMİYANOĞLU, Celaledin, "Ortaçağda İstanbul'un Anadolu Kıyısı: Maltepe-Orhantepe (Bryas)", *Akşam* , sayı 11323, İstanbul 1950, s. 4
- GÖKÇEN, Rifat, *İstanbul ve İlçeleri*, İstanbul 1969
- GÖKÇEN, Rifat, *Maltepe*, İstanbul 1994
- GÖKTÜRK, Hakkı, "Cumhuriyet Camii", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1965, s. 3625
- GRABAR, OLEG, *İslam Sanatının Oluşumu*, (çev. Nuran Yavuz), İstanbul 1988
- GÜNÇAN, Ö. Kamil, *Demiryollarının Ülke Stratejisine ve Ekonomisine Etkimliği*, Ankara 1992
- HAMMER, Joseph De, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Zuhuri Danışman), İstanbul 1972
- HAMMER, Joseph Von, *Hammer'in Osmanlı Devleti Tarihi*, (çev. Mehmed Ata (tarihsiz)
- İLMEN, Süreyya, *Teşebbüslerim ve Reisliklerim*, İstanbul 1949
- JANİN, R. , "La Banlieue Asiatique de Constantinople", *Échos d'Orient* 25, No 127-128, 1922, s. 335-387
- JANİN, R. , "La Banlieue Asiatique de Constantinople", *Échos d'Orient* 2 , No 129, 1923, s. 50-59
- JANİN, R. , "La Banlieue Asiatique de Constantinople", *Échos d'Orient* 26, No 130, 1923, s. 182-198
- JANİN, R. , "La Banlieue Asiatique de Constantinople", *Échos d'Orient* 26, No 131, 1923, s. 281-298
- JANİN, R., " La Forteresse Byzantine d' Áetos", *Échos d'Orient* 31, No 151, 1928, s. 295-300
- JANİN, R., "Autour Du Cap Acritas", *Échos d'Orient* 30, No 147, 1927, s. 287-303
- JANİN, R., *Constantinople Byzantine*, Paris 1950
- JANİN, R. , "La Banlieue Asiatique de Constantinople", *Échos d'Orient* 22, Paris 1975
- KARAKAYA, Enis, "Bizans Döneminde İstanbul'un Banliyöleri", *İlgi* ,sayı 70, İstanbul 1992, s. 24-27
- KAYABOĞAZ, Şeref, *İstanbul ve Dolay Coğrafyası*, 1947
- KOÇU, Reşat Ekrem, "Bağdat Yolu, Bağdat Caddesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1960,s. 1811-13,
- KOÇU, Reşat Ekrem, "Başı Büyük Köyü ", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1960, s. 2184-87
- KOÇU, Reşat Ekrem, "Daver Baba Tekkesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1966, s. 4275-76
- KOÇU, Reşat Ekrem, "Feyzullah Efendi (Damadzade)", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul 1971,s. 5745

- KOÇU, Reşat Ekrem, "Feyzullah İlkokulu", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul 1971, s. 5745
- KÖROĞLU, (Kalkınoglu) Gülgün, *Bizans Sanatında İkonoklazma Dönemi* (Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Yayınlanmamış Doktora Tezi) , İstanbul 1994
- KÖYMEN, Abit, Süreyyapaşa Göğüs Hastalıkları Merkezi, 25.Yıl , İstanbul 1977
- KOYUNLU, Alpaslan- ATASOY Sümer- SOYHAN Cihat, "Tuzla Civarındaki Adalarda Yapılan Araştırmalar", *MTRE Bülteni*, sayı 5-6, C. 2, İstanbul 1976, s. 58-60
- KURTER Ajun, "Bostancı-Maltepe Arası Morfolojisi ", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi* ,C. 4, sayı 8, İstanbul 1957, s. 48-58
- LAJOS, Szádeczky, *Konstantinápoly*, Budapest 1903
- MAMBOURY, Ernest, *Constantinople*, İstanbul 1925
- MAMBOURY, Ernest, *İstanbul Touristique*, İstanbul 1951
- MANGO, Cyril, *Travaux Et Mémoires* 12, Paris 1954, s.349-51
- MANSEL, Arif Müfit, *Türkiye'nin Arkeoloji, Epikrafi ve Tarihi Coğrafyası İçin Bibliyografya*, (2. baskı) Ankara 1993,
- MANTRAN, Robert , *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul*, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Enver Özcan), C. 1, Ankara 1990
- MEHMED NEŞRİ, , *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, (haz.: Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen), C. 1, (2. Baskı), Ankara 1987s. 153
- MEHMED NEŞRİ, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, , (haz.: Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen), C. 2, (2. Baskı), Ankara 1987s. 843-44
- MEHMED RAİF, *Mirat-ı İstanbul*, İstanbul H.1314 (M.1896/97)
- MEISSNER, *Demiryollar*, (çev. Enver Berkmen), İstanbul 1940
- MENDEL, Gustave, *Catalogue Des Sculptures*, Cilt 3, İstanbul 1914
- MENDEL, Gustave, *Catalogue Des Sculptures*, Cilt 4, İstanbul 1914
- MİRMIROĞLU VI., "Orhan Bey ile Bizans İmparatoru III. Andro Nikos Arasındaki Pelekanon Muharebesi", *T.T.K. Belleten*, C. XIII, sayı 50, Ankara 1949, s. 309-321
- MÜMTAZ, Semih, *Tarihimizde Hayal Olmuş Hakikatlar*, İstanbul 1948
- NASUHÜ'S-SİLAHİ (MATRAKÇI), *Beyân-ı Menazil-i Sefer-i İrakeyn-i Sultan Süleyman Han* (haz. Hüseyin G. Yurdaydın), Ankara 1976
- NAİMA MUSTAFA EFENDİ *Naîmâ Târihi*, (çev. Zuhuri Danışman), C. 1, İstanbul 1967, s. 426-27
- NAİMA MUSTAFA EFENDİ , *Naîmâ Târihi*, (çev. Zuhuri Danışman), C. 3, İstanbul 1967, s. 1284-87, 1370-73
- NAİMA MUSTAFA EFENDİ *Naîmâ Târihi*, (çev. Zuhuri Danışman), C. 4, İstanbul 1967, s. 1938-57
- NURİ, Osman, *Cumhuriyet ve İstanbul Mahallî İdaresi* , İstanbul 1933

- ___ NİRVEN, Saadet Nazım, *İstanbul Suları*, İstanbul 1946
- ___ OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret Işıltan), Ankara 1991
- ___ ÖZ, Tahsin, *İstanbul Camileri*, C. II, İstanbul 1987
- ___ ÖZERGİN, M.Kemal, "Üsküdar - Bostancıbaşı Derbendi Güzergahı Mimari Eserlerinin Kitabeleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. 9, sayı 13, İstanbul 1958, s. 111-132
- ___ ÖZKIRIMLI, Atilla, *Maltepe Rehberi*, İstanbul 1987
- ___ PARGOIRE, Jules, "L'amour de La Campagne A Byzance Et Les Villas Imperiales", *Échos d'Orient*, C. 11, s. 15-22, 1908
- ___ PASİNLİ, Alpay, SOYHAN, Cihat, "Cevizli (Dragos) Kazısı ", *TTOK Belleteni*, sayı 62/341, İstanbul 1978, s. 30-33
- ___ RAYÇANOVSKI, Dimitri, *Bizans Arkeolojisi Çalışmaları Bakımından "Hellenikos Philologikos Syllogos"* (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi), İstanbul 1974
- ___ SAHİLLİOĞLU, Halil, "Dördüncü Murad'ın Bağdat Seferi Menzilnameleri=Bağdat Seferi Harp Jumalı", *T.T.K. Belgeler*, (2.baskı), C. 2, sayı 3-4, Ankara 1993
- ___ SERHATOĞLU, Rıza, *Büyük İstanbul Albümü*, İstanbul 1955
- ___ SOYHAN, Cihat, "Tuzla, Ekrem Bey Adsındaki Bizans Manastırı ve Civarındaki Bizans Kalıntıları", *MTRE Bülteni*, sayı 4, İstanbul 1975, s. 59-61
- ___ ŞEYHSUVAROĞLU, Bedi N., *Göztepe*, (tarihsiz)
- ___ TANIŞIK, İbrahim Hilmi, *İstanbul Çeşmeleri*, C. 2, İstanbul 1945
- ___ TANMAN, M.Baha, "Daver Baba Tekkesi ", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1994, s. 5
- ___ TANMAN, M.Baha, *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri*, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1990
- ___ TANSUĞ, Sezer, "Maltepe Süreyya Paşa Senatoryumu Korusunda Bizans Eserleri", *Ayasofya Müzesi Yıllığı*, No. 4, İstanbul 1962, s. 33-34
- ___ TAYLAN, O. Tevfik, *Demiryollar İşletmesi*, İstanbul 1936
- ___ TEKİNDAG, M. C. Şehabettin, " Fatih'in Ölüm Meselesi", *Tarih Dergisi*, C. XVI, sayı 21, İstanbul 1966, s. 96-219
- ___ TEOMAN, Zeki, *Kadıköy ve Kadıköyün Öyküsü*, İstanbul 1984
- ___ TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971
- ___ TUNAY, Mehmet İhsan, *Türkiye'de Bizans Mimarisinde Taş ve Tuğla Duvar Tekniğine Göre Değerlendirme*, (İstanbul Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1984

- ___ ULUÇAY, Çağatay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu", *Tarih Dergisi*, C. VI, sayı 9, İstanbul 1954, s. 53-90
- ___ ULUÇAY, Çağatay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu", *Tarih Dergisi*, C. VII, sayı 10, İstanbul 1954, s. 117-142
- ___ ULUÇAY, Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1980
- ___ UYKUCU, K.Ekrem, *Cumhuriyetin 50. Yılında İlçeleri ile Birlikte İstanbul*, İstanbul 1973
- ___ UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, Ankara 1982
- ___ YALÇIN, Osman, *İstanbul*, İstanbul 1970
- ___ ZİLYAOĞLU, Rakım, *Yorumlu İstanbul Kütüğü*, İstanbul 1985

V. ÇİZİM VE RESİM LİSTESİ

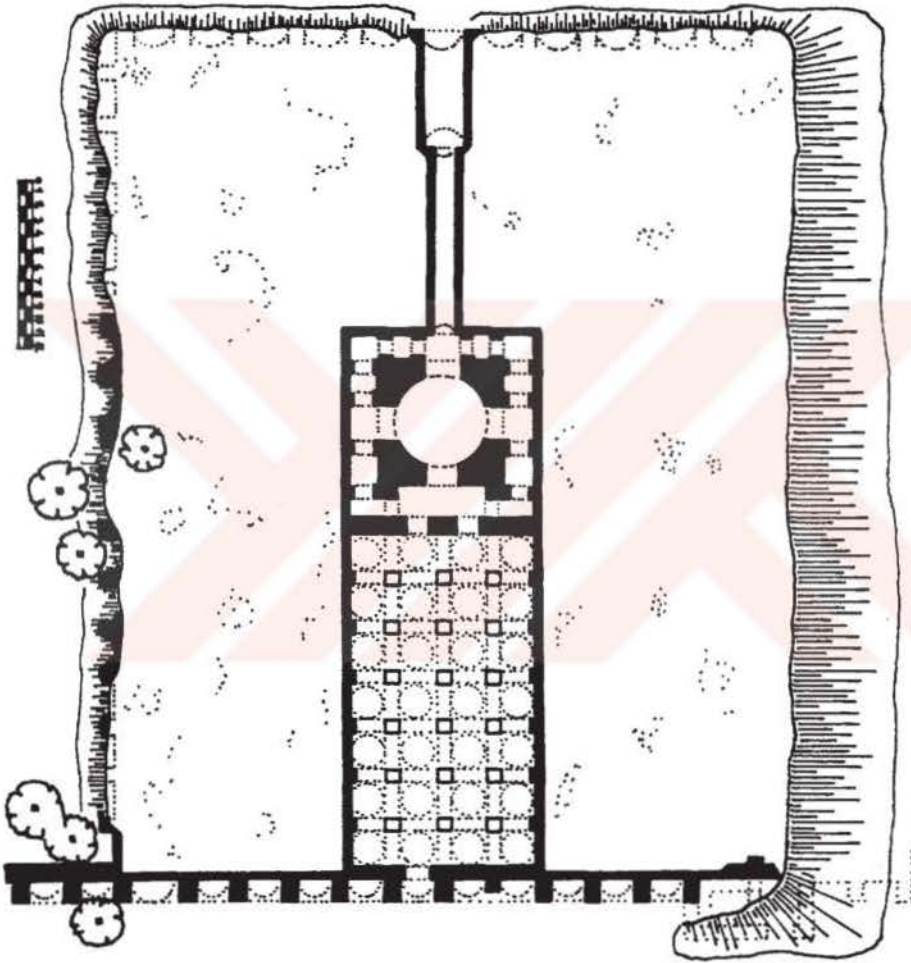
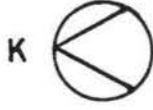
A- Çizim Listesi

- 1- Maltepe Haritası
- 2- Maltepe'nin Tarihi Dokusunu Oluşturan Mimari Eserleri Gösteren Harita
- 3- Bryas Sarayı Planı (Semavi Eyice'den İşlenerek)
- 4- Süreyyapaşa Göğüs Hastalıkları Merkezi Bahçesindeki Kilise Kalıntıları Planı
(Nikolas Brounoff 'dan işlenerek)
- 5- Daver Baba Tekkesi Planı (M. Baha Tanman'dan işlenerek)
- 6- Feyzullah Efendi Külliyesi Çeşmesi Planı
- 7- Feyzullah Efendi Külliyesi Çeşmesi Güneydoğu Görünüşü
- 8- Feyzullah Efendi Külliyesi Çeşmesi Kuzeybatı Görünüşü
- 9- Feyzullah Efendi Külliyesi Çeşmesi Güneybatı Görünüşü
- 10- Feyzullah Efendi Külliyesi Çeşmesi Kuzeydoğu Görünüşü
- 11- Beşçeşmeler Planı
- 12- Beşçeşmeler Güneydoğu Görünüşü
- 13- Beşçeşmeler Batı ve Güney Görünüşü
- 14- Başibüyük Camii ve Okul Planı
- 15- Süreyya Paşa Çeşmesi Görünüşü
- 16- Süreyya Paşa Çeşme'si Ayna Görünüşü
- 17- Yalı Mahallesi İmar Planı

B- Resim Listesi

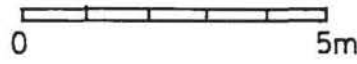
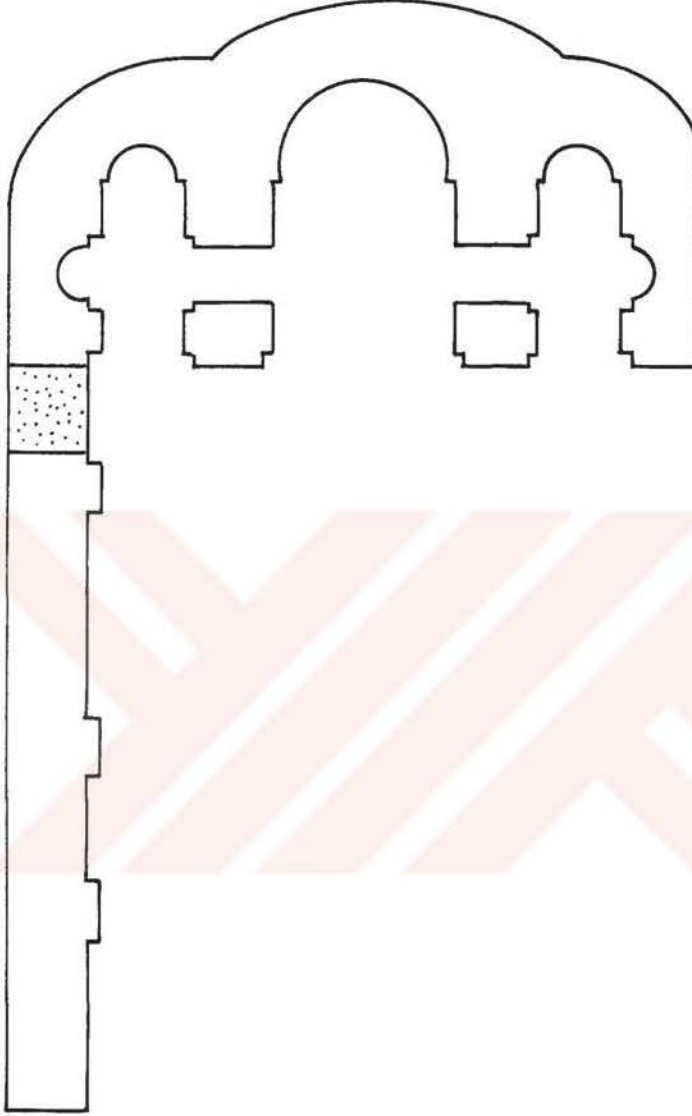
- 1- Bryas Sarayı güney cephe
- 2- Bryas Sarayı güney cephe
- 3- Bryas Sarayı güney cephesi genel
- 4- Bryas Sarayı güney cephesi genel
- 5- Bryas Sarayı güney cephesi detay
- 6- Bryas Sarayı altyapı genel
- 7- Bryas Sarayı batı cephe
- 8- Bryas Sarayı altyapı
- 9- Bryas Sarayı altyapı
- 10- Bryas Sarayı altyapı kuzey cephe
- 11- Bryas Sarayı altyapı güney cephe
- 12- Bryas Sarayı kubbeli bölüm
- 13- Başıbüyük Kalıntıları genel
- 14- Başıbüyük Kalıntıları doğu yönü duvar
- 15- Başıbüyük Kalıntıları doğu yönü duvar
- 16- Başıbüyük Kalıntıları apsis
- 17- Başıbüyük Kalıntıları altyapı
- 18- Başıbüyük Kalıntıları altyapı
- 19- Demirkol Gazinosu bahçesindeki sütun parçası
- 20- Demirkol Gazinosu bahçesindeki mimari parçası
- 21- Süreyyapaşa Göğüs Hastalıkları Bahçesinde'ki kilise kalıntısı apsis
- 22- Süreyyapaşa Göğüs Hastalıkları Bahçesinde'ki kilise kalıntısı apsis
- 23- Süreyyapaşa Göğüs Hastalıkları Bahçesinde'ki kilise kalıntısı apsis
- 24- Süreyyapaşa Göğüs Hastalıkları Bahçesinde'ki kilise kalıntısı mimari parça
- 25- Daver Baba Tekkesi kuzey cephe (yıkılmadan önce)
- 26- Daver Baba Tekkesi kuzey cephe (yıkılmadan önce)
- 27- Daver Baba Tekkesi kuzey cephe (yıkılmadan önce)
- 28- Daver Baba Tekkesi (bugünkü durum)
- 29- Daver Baba Tekkesi (bugünkü durum)
- 30- Daver Baba Tekkesi Çeşme
- 31- Kazasker Feyzullah Efendi Camii (bugünkü)
- 32- Feyzullah Efendi Külliyesi Çeşmesi güneydoğu cephe
- 33- Feyzullah Efendi Külliyesi Çeşmesi kuzeybatı cephe
- 34- Feyzullah Efendi Külliyesi Çeşmesi kuzeybatı cephe
- 35- Feyzullah Efendi Külliyesi Çeşmesi güneybatı cephe

- 36- Beşçeşmeler
- 37- Beşçeşmeler güney cephe
- 38- Sivriçeşme
- 39- Narlı Çiftlik genel
- 40- Başbüyük Camii ve Okulu güneydoğu cephe
- 41- Başbüyük Camii ve Okulu güneybatı cephe
- 42- Başbüyük Camii ve Okulu kuzeydoğu cephe
- 43- Süreyya Paşa Çeşmesi
- 44- Süreyya Paşa Çeşmesi aynalık
- 45- Şahestekadın İlkokulu
- 46- Şahestekadın İlkokulu
- 47- Şahestekadın İlkokulu
- 48- Feyzullah Efendi İlkokulu
- 49- Feyzullah Efendi İlkokulu
- 50- Narlı Bendi
- 51- Süreyya Paşa Çiftliği havuz
- 52- Süreyya Paşa Çiftliği havuz
- 53- Süreyya plajı
- 54- Süreyya plajı
- 55- Süreyya plajı
- 56- Süreyya Paşa Köşkü güney cephe
- 57- Süreyya Paşa Köşkü doğu cephe
- 58- Süreyya Paşa Köşkü mutfak binası
- 59- Süreyya Paşa Kaya Köşkü
- 60- Süreyya Paşa Türbe

PLAN
SEMAVİ EYİCE'DEN İŞLENEREK

İSTANBUL / KÜÇÜKYALI
BRYAS SARAYI

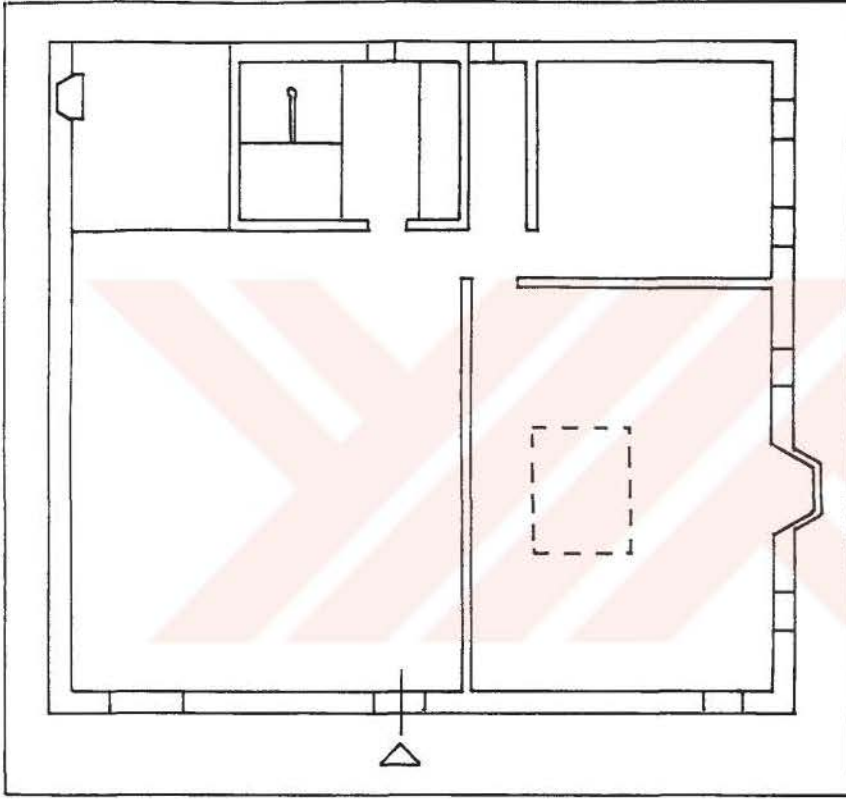
PLAN

İSTANBUL/BAŞIBÜYÜK

NICOLAS BROUNOFF'DAN İŞLENEREK

SÜREYYAPAŞA GÖĞÜS HASTALIKLARI

MERKEZİNDEKİ KİLİSE KALINTISI

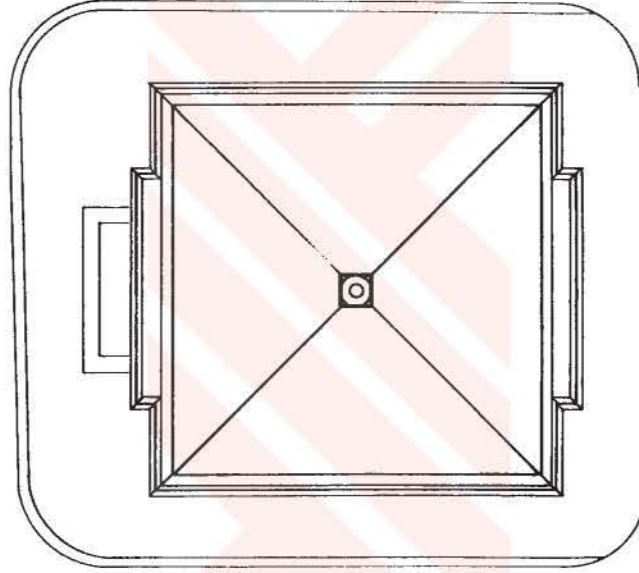
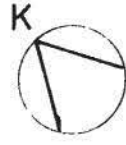

PLAN

İSTANBUL/BASIBÜYÜK

M.3AHA TANMAN'DAN İŞLENEREK

DAVER 3A3A TEKKESİ

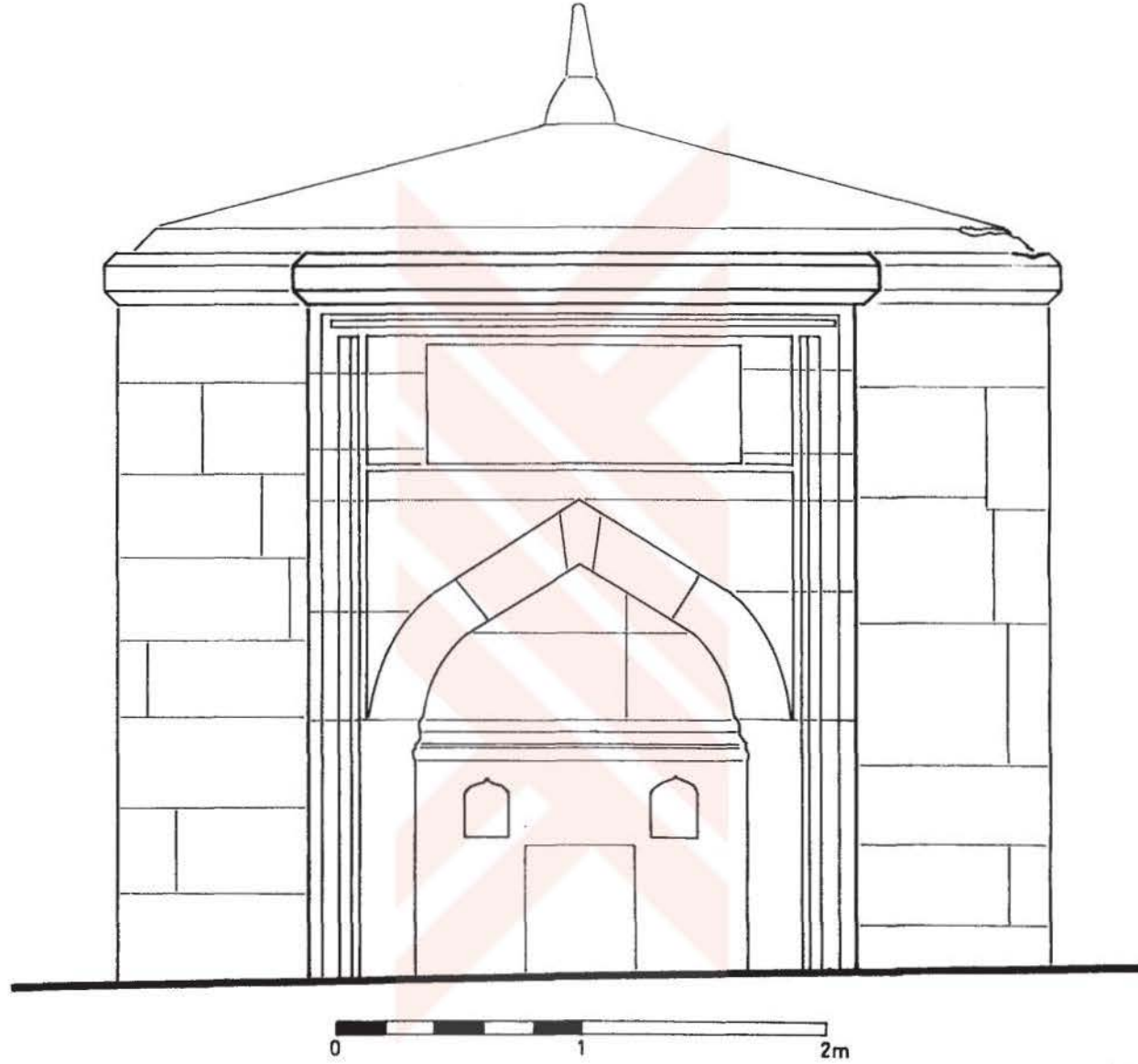

PLAN ____ 1/50

21. 6. 1995

ÇİZEN: REZAN ÇELEBİ

İSTANBUL / MALTEPE
FEYZULLAH EFENDİ ÇEŞMESİ

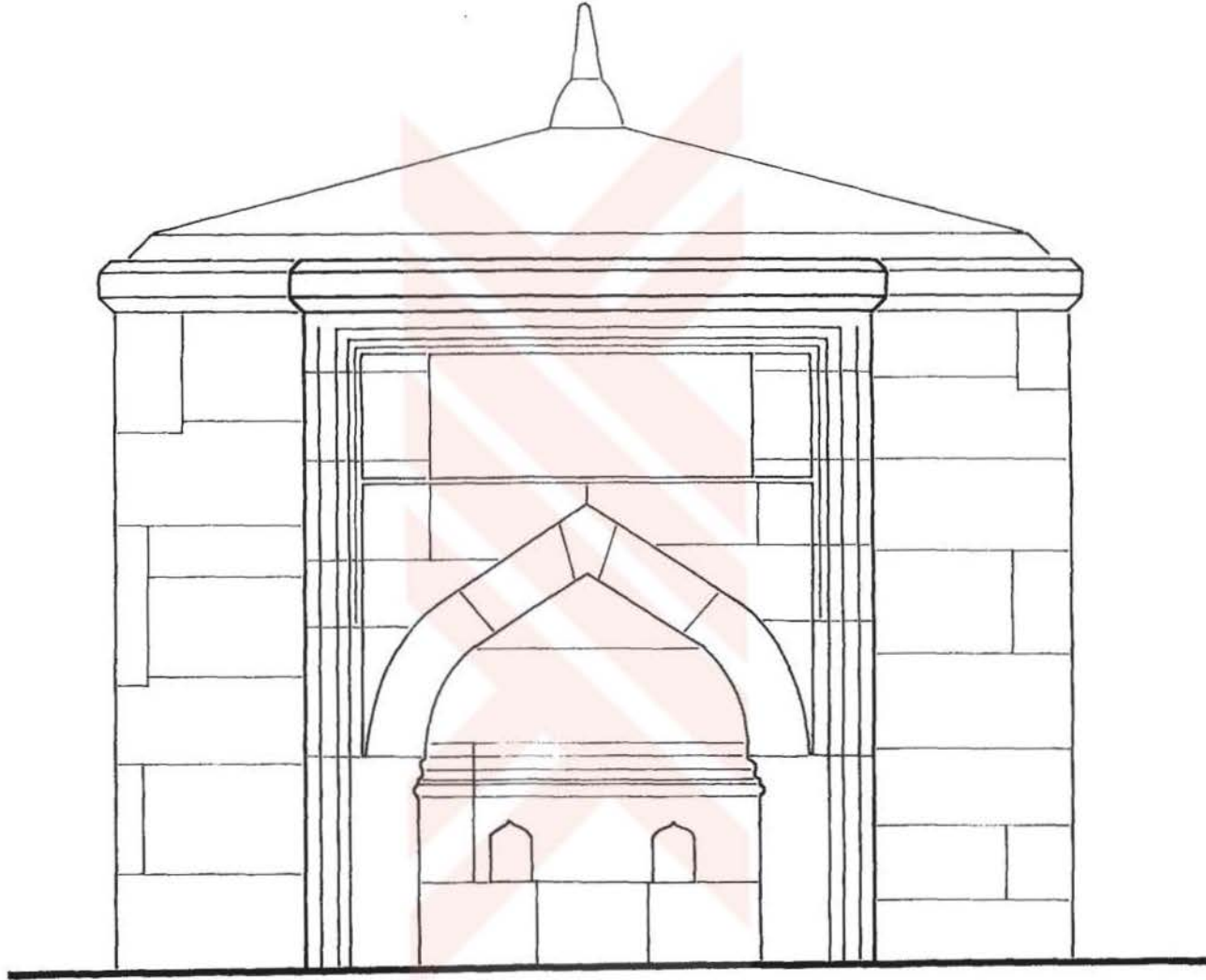

GÜNEYDOĞU GÖRÜNÜŞÜ — 1/20

21.6.1995

ÇİZEN: REZAN ÇELEBİ

İSTANBUL / MALTEPE
FEYZULLAH EFENDİ ÇEŞMESİ

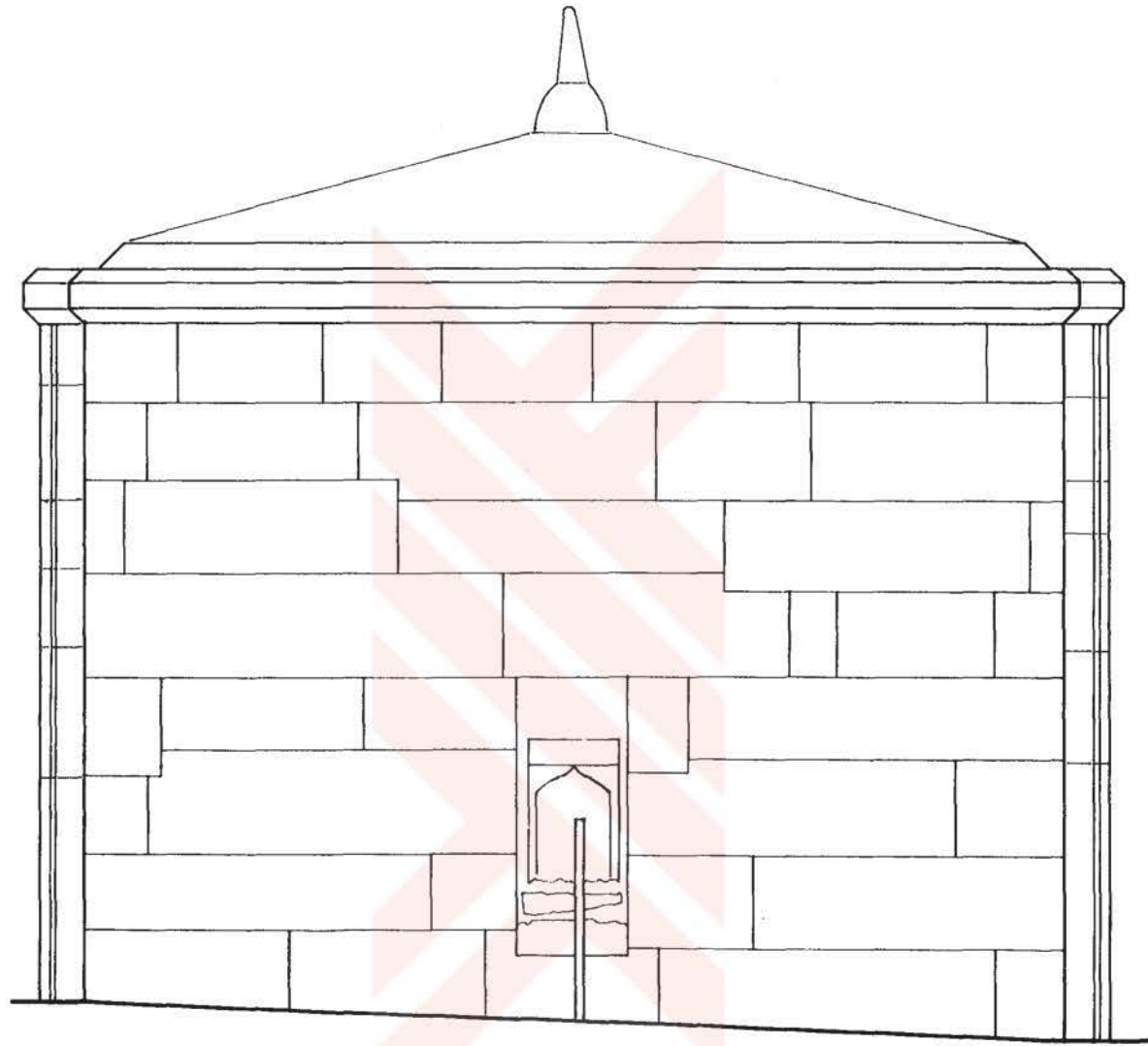
KUZEYBATI GÖRÜNÜŞÜ — 1/20

21.6.1995

ÇİZEN : REZAN ÇELEBİ

İSTANBUL / MALTEPE
FEYZULLAH EFENDİ ÇEŞMESİ

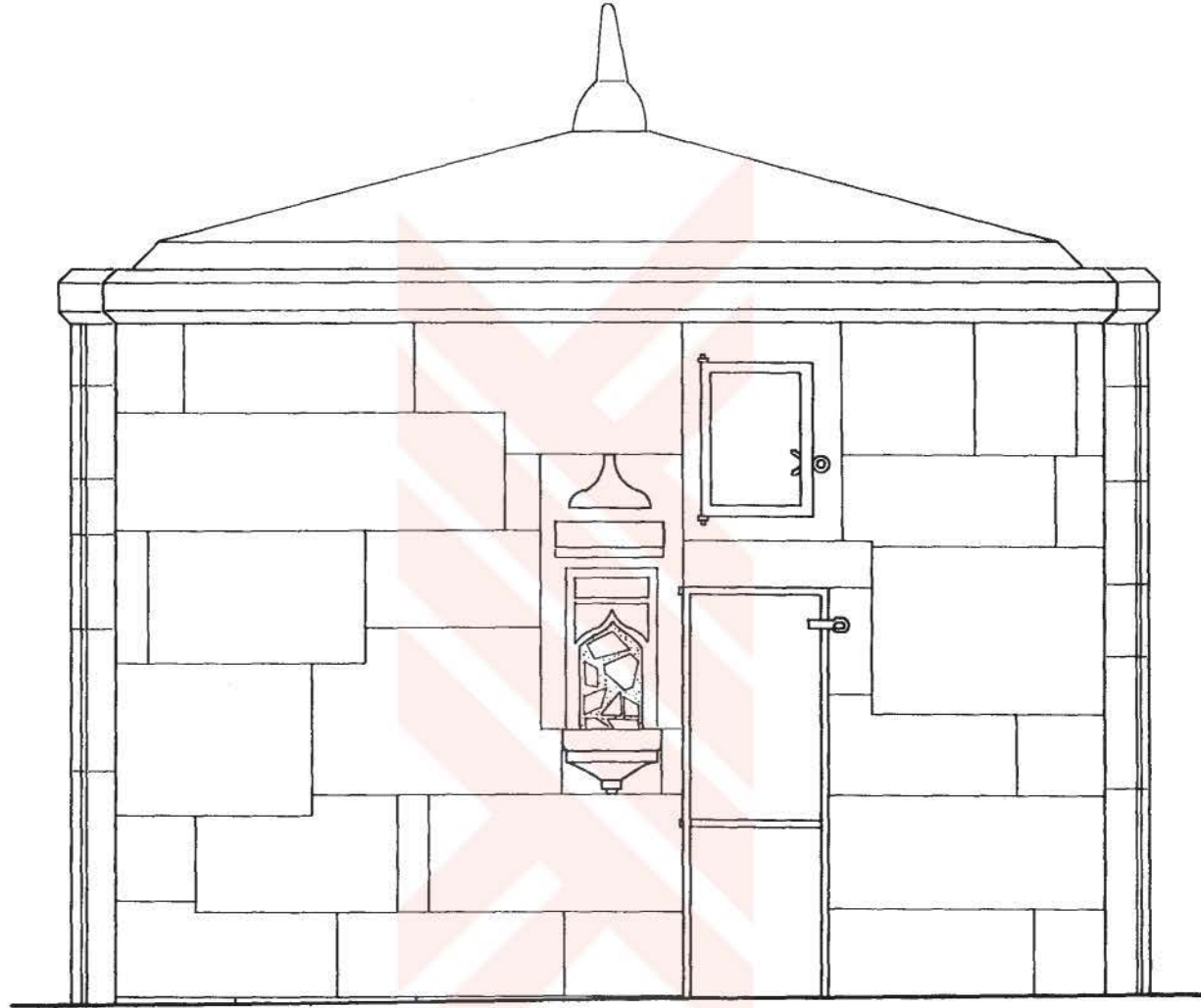

GÜNEYBATI GÖRÜNÜŞÜ — 1/20

21.6.1995

ÇİZEN: REZAN ÇELEBİ

İSTANBUL/MALTEPE
FEYZULLAH EFENDİ ÇEŞMESİ

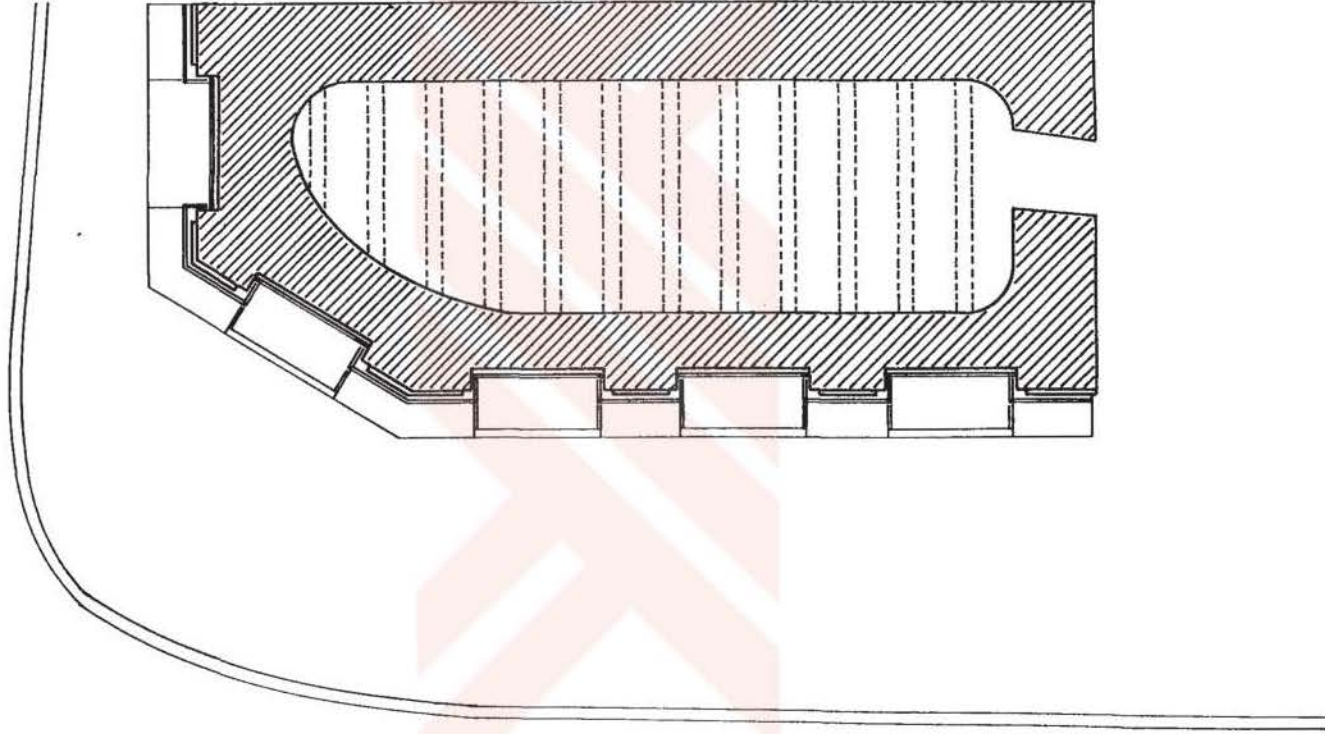
KUZEYDOĞU GÖRÜNÜŞÜ — 1/20

21.6.1995

ÇİZEN : REZAN ÇELEBİ

İSTANBUL / MALTEPE
FEYZULLAH EFENDİ ÇEŞMESİ

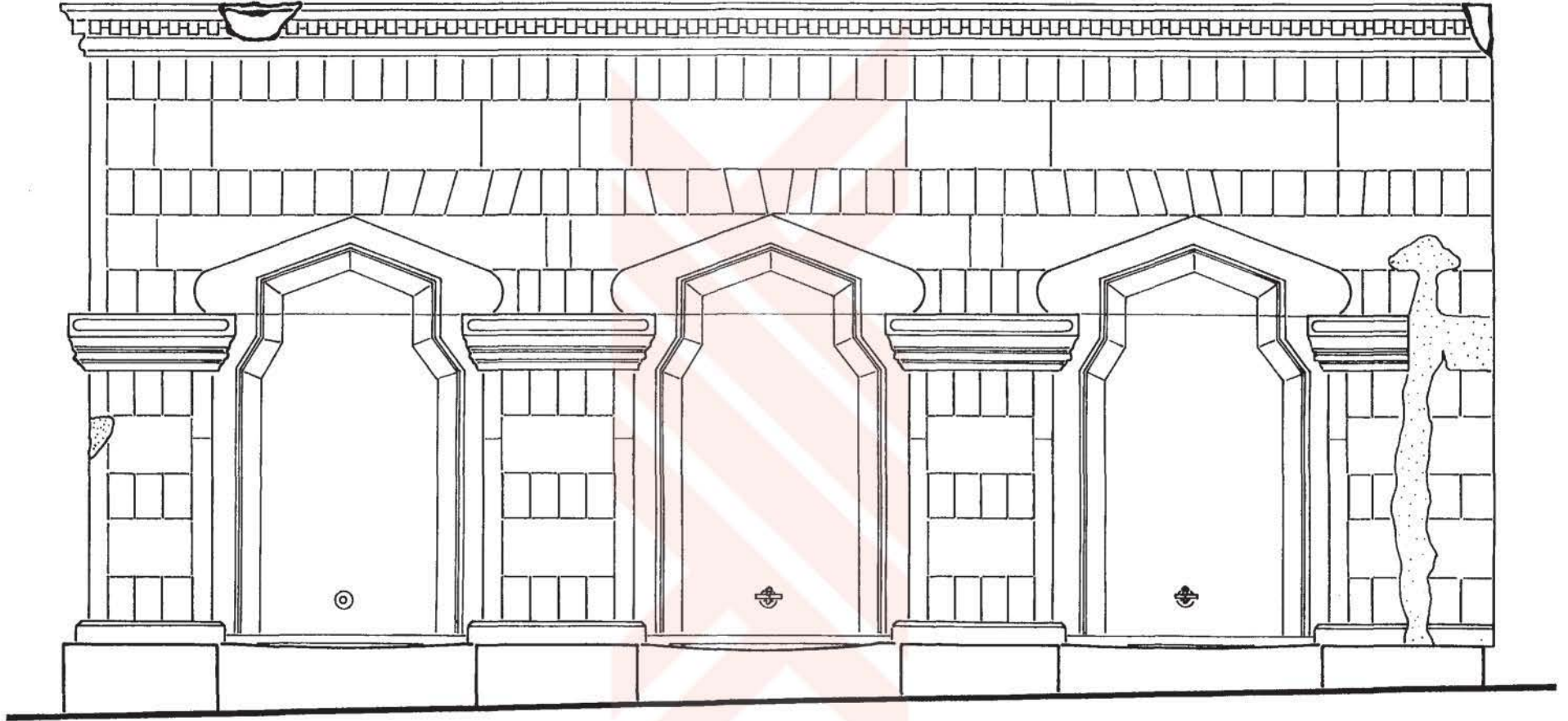
PLAN ____ 1/50

28. 6. 1995

ÇİZEN : REZAN ÇELEBİ

İSTANBUL / MALTEPE

BEŞÇEŞMELER

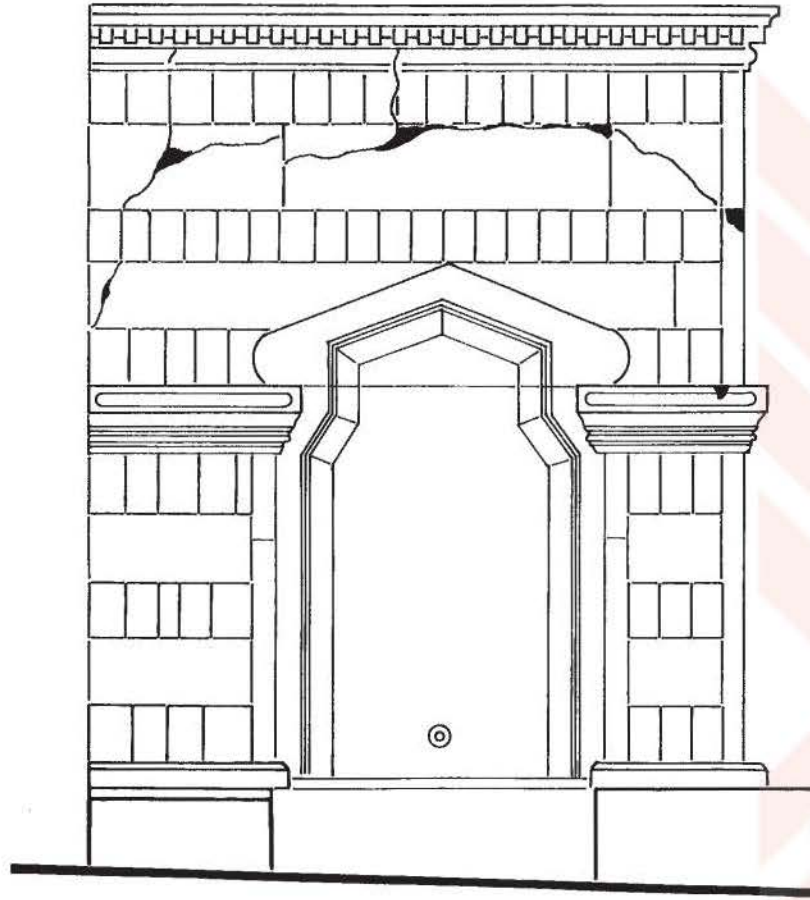
GÜNEYDOĞU GÖRÜNÜŞÜ 1/20

28. 6. 1995

ÇİZEN: REZAN ÇELEBİ

İSTANBUL / MALTEPE

BEŞÇEŞMELER

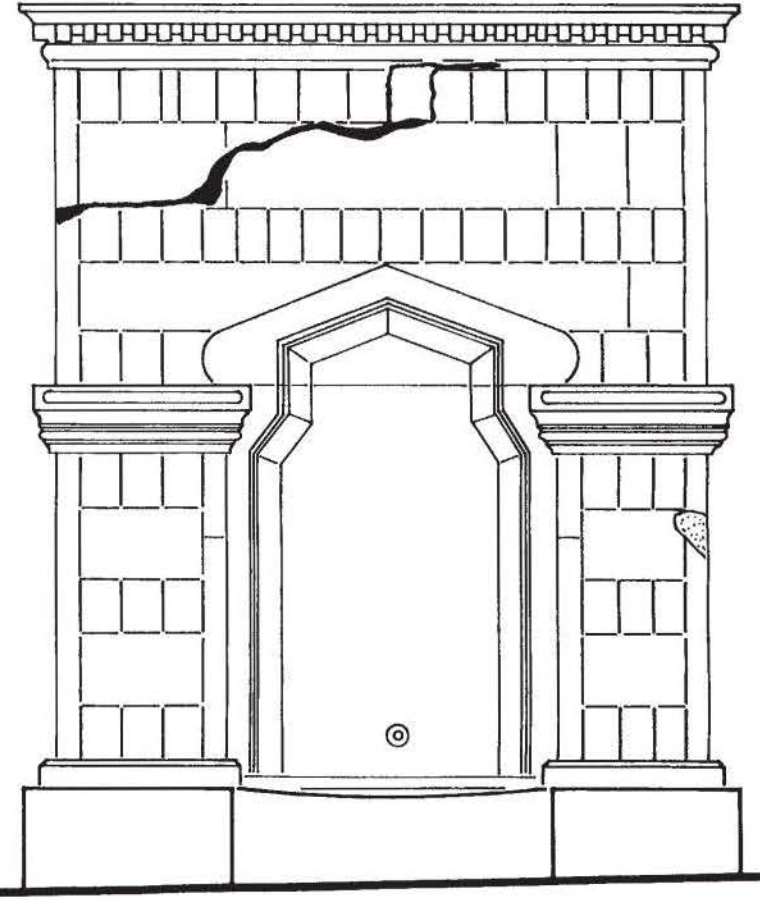

BATI GÖRÜNÜŞÜ

1/20

28. 6. 1995

ÇİZEN: REZAN ÇELEBİ

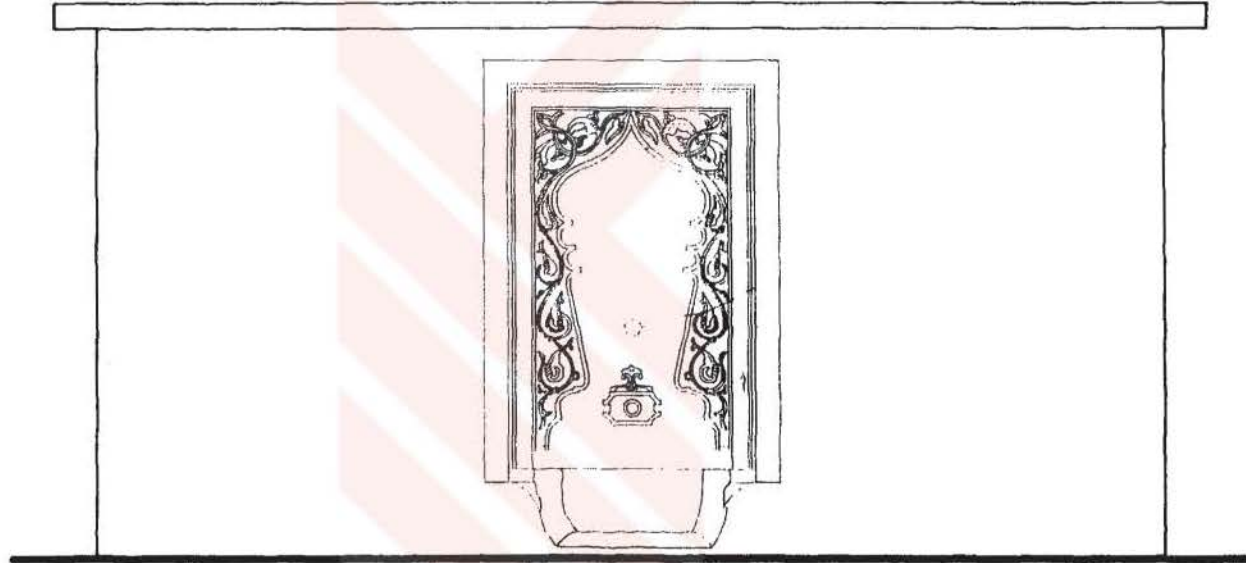

GÜNEY GÖRÜNÜŞÜ

İSTANBUL / MALTEPE

BEŞÇEŞMELER

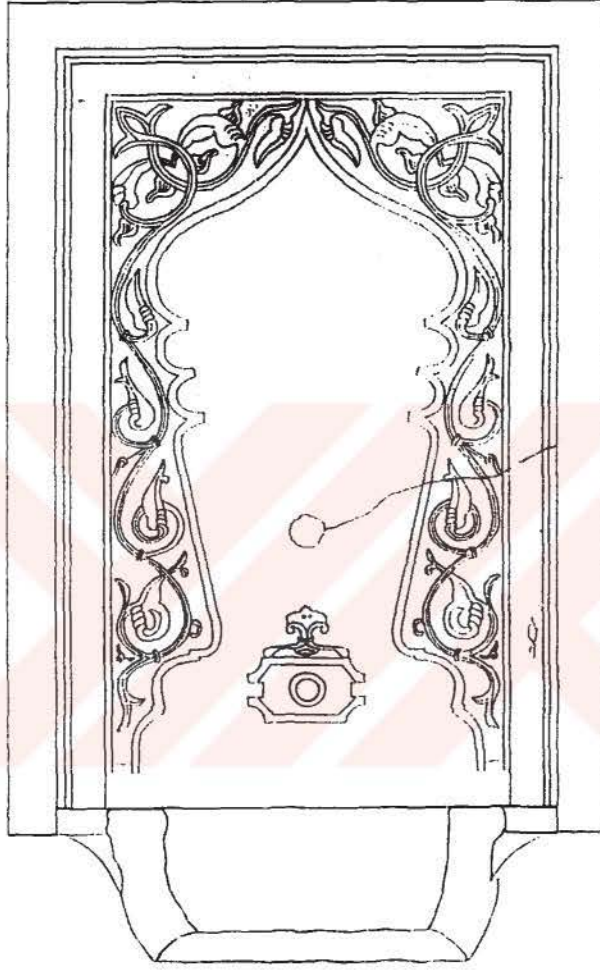
GÖRÜNÜŞ — 1/20

14. 6. 1995

ÇİZEN : REZAN ÇELEBİ

İSTANBUL / MALTEPE / BAŞIBÜYÜK

SÜREYYA PAŞA ÇEŞMESİ

AYNA GÖRÜNÜŞÜ — 1/10

İSTANBUL / MALTEPE / BAŞIBÜYÜK

14. 6. 1995

SÜREYYA PAŞA ÇEŞMESİ

ÇİZEN: REZAN ÇELEBİ